

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

B A K A L Á Ř S K Á P R Á C E

2005

Marcela HOLÍŠOVÁ

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Romské etnikum a možnosti jeho výchovy a vzdělání v podmínkách
české společnosti

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
Doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.

Vypracovala:
Marcela Holíšová

Brno 2005

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Romské etnikum a možnosti jeho výchovy a vzdělání v podmínkách české společnosti“ vypracovala samostatně s použitím informačních zdrojů uvedených v příloženém seznamu.

Marcela HOLIŠOVÁ

Děkuji panu Doc. PhDr. Jaroslavu Nevoráňkovi, CSc. a panu katolickému knězi Ing. Mgr. Jiřímu Rousovi za velmi užitečnou a obětavou metodickou pomoc i za cenné rady a připomínky, které mně poskytli při zpracování bakalářské práce.

Brno 1. dubna 2005

Marcela HOLÍŠOVÁ

OBSAH

Úvod	1
1. Historie Romů	3
1.1 Situace Romů po roce 1989	5
1.2 Identita romského národa	7
1.3 Romské etnikum mezi námi	8
1.4 Romská komunita	9
1.5 Romská rodina jako základní článek systému	9
1.6 Závěr	12
2. Závažné problémy s Romy	13
2.1 Vzdelanost a zaměstnanost Romů	13
2.2 Romská kriminalita	15
2.3 Závěr	20
3. Česká škola – zlom v životě romského dítěte	22
3.1 Romské dítě v přípravném ročníku	23
3.2 Romské dítě v základní škole	24
3.2.1 Příčiny školní neúspěšnosti romských dětí	25
3.3 Budoucnost ve vzdělávání romského etnika	27
3.3.1 Volnočasová zařízení a organizace pro romské děti a mládež v rámci města Brna	29
3.3.2 Projekt výchovy ve volném čase	31
3.4 Závěr	33
Závěr	35
Resumé	37
Anotace	38
Literatura a prameny	40
Odkazový aparát	42
Přílohy	

ÚVOD

Pro práci zaměřenou na problematiku romského etnika jsem se rozhodla především proto, že vlivem změny bydliště a nástupu do zaměstnání jsem se ocitla v Brně, v tzv. „romské čtvrti“, kde bydlím již šest let. Denně se s Romy setkávám na ulici, občas s nimi řeším drobné konflikty a mohu pozorovat, i když jen z povzdálí, jejich život.

Česká republika se od roku 1989 nachází v procesu transformace. Dochází ke změnám v oblasti ekonomie, hospodářství, společenských a kulturních vazeb. V kontextu těchto okolností samozřejmě dochází ke změnám sociálním. Obyvatelstvo se v důsledku přechodu na tržní hospodaření stalo dravější, bezohlednější a více zaměřené samo na sebe. Jde o jev pochopitelný, neboť se snažíme přiblížit materiálnímu stylu života, který je zcela běžný v západním světě. Tento život s sebou přináší nejen výhody spojené se zvýšením životní úrovně určité skupiny obyvatelstva, ale i nevýhody, kdy v neposlední řadě je jednou z nich prohloubení ekonomických rozdílů mezi jednotlivými sociálními skupinami. V důsledku těchto změn se prohlubuje propast nejen mezi jednotlivými občany, ale i mezi majoritním obyvatelstvem a minoritami, v našem případě s romskou menšinou. Romové představují naprosto odlišnou komunitu, lišící se od většinové společnosti způsobem života, hodnot, kulturou, tradicemi, zvyky, jazykem a samozřejmě i na první pohled viditelnými antropologickými znaky.

Díky tomu, že Romové žijí naprosto jinak než zbytek společnosti, stávají se pro nás otázkou. Jde však o obapolnou záležitost – stejně jako nerozumíme my jim, vzdalujeme se i my jejich chápání. Náš pocit, že nejsou schopni přijmout odpovědnost za svůj život, plyne ze skutečnosti, že jejich životní styl jim byl v poměrně nedávné době znemožněn a nový životní styl, vnucovaný jim majoritní společností, zatím nepřijali.

Počet Romů v populaci stále roste a je nejvyšší čas tuto situaci řešit. Řešení by mělo obsahovat i složitěji propracovanou koncepci dlouhodobého rázu, která by měla vytvářet podmínky pro nenásilnou integraci Romů do majoritní společnosti s důrazem na vzdělávání Romů, které by následně řešilo i problémy jejich zaměstnanosti. Plošné vyplácení dávek romskému obyvatelstvu považují za demotivující.

Ve své práci se zabývám především popisem historie romského etnika a souvislostmi vedoucími k problémům jejich integrace, snažím se postihnout identitu Romů a nastínit pochopení příčin jejich chování a dále popisují situaci v romské rodině. Chtěla bych také nastínit závažné problémy, jež se týkají romského etnika. Přičemž jedním z nejviditelnějších je romská kriminalita.

Cílem mé práce je naznačit směr, kterým by se mělo ubírat vzdělávání romského etnika, které je nezbytné pro zlepšení jejich životní situace (socializace, zaměstnanost) v návaznosti na současnou situaci v našem školství.

Při zpracovávání dané problematiky jsem vycházela z odborné literatury, odborných i společenských časopisů, novinových článků a internetových stránek. Orientovat se v tématu mi pomohly i publicistické televizní pořady. V závěrečné části práce jsem nejvíce čerpala informace z materiálů Úřadu vlády ČR.

Pracovní hypotézy

„Vzdělávání romských dětí umožňuje jejich lepší integraci do společnosti.“

„Nízká vzdělanost a školní neúspěšnost Romů je podmíněna nízkou motivací romských rodin.“

1. Historie Romů

O původu Romů se tradují odlišné představy. Zřejmě proto, že Romové svou minulost nezapisovali. Všechny své zážitky, zkušenosti, životní moudrosti získané po předcích předávali svým potomkům vždy jen ústně, nepoužívali písmo. Svou kulturu vkládali spíše do písní, pohádek, pověstí, pořekadel. O sestavení romské historie se snažilo mnoho autorů, kteří však nemohli vycházet pouze z ústního podání, proto vycházeli z písemných pramenů, které jsou výhradně původu neromského. Problematickost těchto pramenů pramení zejména z toho, že autoři písemností se věnovali Romům zpravidla jen tehdy, když způsobili něco, co se většinové společnosti nějak negativně dotýkalo. [1]

Předkové dnešních Romů pocházejí z indického subkontinentu, kde po mnoho staletí provozovali svá kočovná řemesla.

Vlnovou migraci zapříčinily zřejmě vpády Arabů v 7. století a později také kruté výboje Mongolů. Mezi další příčiny stěhování celých rodových skupin patřily také hladomory. O indickém původu svědčí několik charakteristik. Je to zejména jazyk, který ještě dnes obsahuje až 40% slov podobných či stejných jako v současných jazycích jejich pravlasti. Dále u Romů nalézáme krevní faktory, které jsou ve větší míře zastoupeny u indických národů apod. [2]

Jejich migrace trvala řadu staletí. Dnes je najdeme snad po celém světě. Do Evropy putovala první vlna před rokem 1000 přes dnešní Turecko, slabší proud dorazil ještě asi o 100 let dříve přes Egypt a severoafrické pobřeží do Íránu. Někteří se usadili na území Řecka a na Balkáně, tam se část usadila natrvalo.

Dějiny Romů v Evropě jsou spleť řady příběhů a osudů různých skupin, jež se lišily způsobem obživy, dialektem, kulturou i tím, jak vycházely s neromským obyvatelstvem. Špatně se k Romům chovali rumunští a moldavští šlechtici. Už v 15. století byli Romové v této zemi používáni k nuceným pracím různého druhu.

První zprávy o Romech na našem území jsou z doby krátce po roku 1400. V té době se pohybovali střední Evropou v poměrně velkých skupinách vedených stařešiny, kteří si počínali diplomaticky pozoruhodně obratně. Získávali ochranné listy, jimiž jim bylo umožněno putování po Evropských zemích. Vydávali se za kajčníky, kteří touží dosáhnout odpuštění, z čehož jim plynul nárok na ochranu, pomoc a almužny.

Příznivé přijetí Romů v Evropě netrvalo dlouho. Církev brzy odhalila falešné kajčníky. V roce 1427 je pařížský arcibiskup vyloučil z církve. Byli také podezíráni, že špehují ve prospěch Turků nebo že zakládají požáry. Z poutníků se stávali štvanci.

Podobně jako v jiných zemích, i u nás byli na základě královských nařízení vypovídáni ze země, mučeni, zabíjeni, případně užíváni k nuceným pracím. Někdy na ně byly pořádány hony, zabít Roma bylo beztrestné, jindy byli postihováni pouze ti, kteří putovali a dopouštěli se krádeží. Konaly se soudní procesy, děti byly dávány na vychování do neromských rodin. V Čechách a na Moravě bylo pronásledování Romů většinou mírnější.

Po roce 1700 pronásledování Romů pokračovalo. Zároveň se však v této době už postupně prosazovaly snahy vzít Romy oficiálně na vědomí, legalizovat jejich přítomnost a začlenit je do společnosti. Marie Terezie byla se svým zákonem z roku 1761 první, kdo začal uplatňovat asimilační politiku. Romové měli pracovat, nemluvit romsky, oblékat se jako ostatní, plnit povinnosti nevolníků vůči vrchnosti a náboženské povinnosti vůči církvi. Byli záměrně rozptylováni, tj. usazováni tak, aby v každé vesnici byla jen jedna romská rodina. Kněžím bylo uloženo dbát o jejich vzdělání a řádné církevní obřady.

Na střední, jižní a zejména jihovýchodní Moravě se převážně v minulém století Romové postupně usazovali dobrovolně. V některých oblastech se sžili s majoritou, avšak konflikty a diskriminace byly běžné. Romové byli považováni za druhořadé občany, a to i za první Československé republiky. Příčinou bylo velmi omezené vzdělání, nízká civilizační úroveň včetně špatné hygieny, nekvalitní výživy a zdravotní péče atd.

Na většině území Čech a Moravy byli Romové známí jako kočovníci. První Československá republika i přes svůj demokratický charakter tolerovala kočující Romy stále méně a v roce 1927 byl vydán zákon č. 117 ze dne 15. července 1927 Sb. „O potulných Cikánech“, který byl namířen proti potulným Romům a tulákům žijícím „po cikánsku“.

Černou kapitolou v dějinách českých Romů byl holocaust za vlády nacistů. Vraždění probíhalo převážně ve vyhlazovacích koncentračních táborech mimo naše území. V posledních letech vycházejí najevo i fakta, která odhalují, že na nelidském zacházení s Romy v době okupace měli nemalý podíl i čeští úředníci, četníci a dozorcí v táborech zřizovaných na našem území.

V roce 1945 zbylo z původního cikánského obyvatelstva Čech, Moravy a Slezska asi 500 lidí, přičemž do druhé světové války žilo na území Československé republiky asi 70 000 – 110 000 Cikánů.

Ukončení války znamenalo pro Romy úlevu, ale nikoli návrat stabilizovaných předválečných poměrů. Komunistické úřady znepríjemňovaly Romům život, odpíraly jim potravinové lístky, nedávaly jim stavební povolení, soukromým sedlákům zakázaly dát Romům práci apod..

Po komunistickém puči roku 1948 byl zrušen Zákon č. 117/1927 Sb. „O potulných Cikánech“, což bylo pro Romy pozitivní. Koncepce, která měla řešit romskou otázku však

zahrnovala pouze stránku sociální. Romové jako národ měli postupně splynout s českou a slovenskou většinou. V padesátých letech se také ustálila strategie celkového přístupu k romské menšině, která se uplatňovala až do zhroucení komunistické moci v roce 1989. Tato strategie jim upírala právo na svébytnost kultury a životního stylu, na druhé straně měli zaručeno slušné bydlení a stálé zaměstnání.

V únoru roku 1959 vláda vzala olšským Romům možnost kočovat. Ustanovení, podle kterého měly národní výbory kočujícím poskytnout „všestrannou pomoc, aby mohli přejít k usedlému způsobu života“, bylo plněno spíše na papíře než ve skutečnosti. Na jaře roku 1968 podali Romové předsedovi vlády návrh na zřízení „Svazu československých Cikánů“, a teprve roku 1969 byly ustanoveny – Svaz Cikánů-Romů a Zváz Cigánov-Romov, a to jako společenské organizace národní fronty. Tyto organizace byly zrušeny roku 1973, ale i přes omezený politický prostor vykonaly mnoho užitečné práce. Důvodem ke zrušení byl patrně romský požadavek, aby byla uznána romská národnost. K tomu nedošlo, ale stát aspoň opustil asimilační koncepci a politiku rozptylu. Od této doby se hovoří o integraci, o soužití při respektování etnických specifík Romů. Garantem programu sociální integrace se stal resort práce a sociálních věcí. Na základě usnesení vlády ČSR č. 279/1970 a posléze usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 21/1976 byla vytvořena speciální sociální péče o sociálně slabé romské obyvatelstvo. V osmdesátých letech došlo k oslabení komunistické moci a zmírnění totalitního útlaku Romů. V této době se zformovala skupina Romů, která spolu s romisty z řad majoritní společnosti, prosazovala menšinová práva svého národa v Československu. [3]

1.1 Situace Romů po roce 1989

„Sametová“ revoluce v roce 1989 přinesla novou naději na lepší, svobodný život nejen nám, ale i našim romským spoluobčanům. Prezidentem se stal muž, který se Romů zastával, žádal uznávání jejich lidských práv, protestoval proti potlačování jejich jazyka a kultury. Došlo ke změnám v pojetí romské otázky, kromě tradiční dimenze sociální přibyla dimenze politická a právní. Došlo také k rozpadu společenské péče směřující speciálně k řešení sociálních problémů Romů a to v rámci liberalizace, demokratizace a sociální spravedlnosti. Romové hleděli do budoucna s nadějí.

Přestože byl zahájen pokus o tzv. romské obrození (začíná se psát romská próza i poezie, pořádají se kulturní akce i setkání, dotuje se romský tisk, televizní a rozhlasové vysílání, lze studovat romský jazyk a kulturu), celková situace se nezlepšila, naopak došlo

k jejímu zhoršení. Romové začínají vzpomínat na staré dobré časy, kdy všichni měli práci, nikdo jim nenadával, mohli chodit do všech hospod, jejich rodiny se cítily bezpečněji.

Důvody neutěšené situace jsou tyto:

- Nezaměstnanost – Dříve měli všichni práci, i ti, kteří o ni příliš nestáli. Skutečnost, kdy mohou kdykoli o práci přijít a nenalézt jinou, je pro Romy děsivá. Pro většinu z nich znamená tento fakt „žít na podpoře“. Kvůli zachování práce je nutné se daleko více snažit, mnozí se ovšem velmi rychle začali věnovat jiným aktivitám přinášejícím mnohonásobně vyšší příjem, než který jim plynul z poctivé práce.
- Mediální pranýř – Dnes a denně jsme v televizi svědky novinářských šotů předvádějících Romy jako lidi štítící se práce, na štíru s hygienou i se zákonem, pobírající výrazné sociální dávky. Tím je živena ve zbytku populace antipatie k romskému etniku. Čím horší máme o Romech představy, tím lépe přijímáme zprávy o jejich nepřizpůsobivosti. A čím více jich v médiích dostáváme, tím se náš postoj vůči Romům stále zhoršuje. Romové a jejich přátelé mají k médiím omezený přístup, využívají jej navíc málo produktivně a tudíž všechny informace o této problematice zůstávají velmi jednostranné.
- Dostupnost atraktivních škodlivin – Romská kultura je na ústupu a v důsledku této skutečnosti se romská populace dostala do duchovního vakua, proto velmi snadno podléhá konzumní mentalitě, alkoholu a drogám, gamblerství a brakové mediální zábavě. Všechny tyto komodity jsou v současné době lehce dostupné a na romskou komunitu mají velmi neblahý vliv.
- Většinová averze – není u nás ničím novým. Skinheadské hnutí a jiné rasistické organizace v podstatě jen veřejně a ostrou formou prezentují názor většiny. Pokud bychom měli formulovat názor nebo postoj většinové společnosti vůči Romům, nejlépe bychom jej vystihli slovem pohrdání. Plyne to z reálné zkušenosti s romskou kriminalitou a negativního popisu médií.
- Krátkozraká pragmatická politika – Romská otázka je velmi choulostivou záležitostí, do jaké se politikové jen velmi neradi pouští. Právě díky negativním postojům vůči Romům ve společnosti jde o strach z poklesu voličských preferencí a proto místo konstruktivního řešení se dočkáme mnohdy pouze populistických frází. Romská otázka je řešena jen polovičatě a často formálně. Dosavadní opatření nedokázala zastavit zhoršování vzájemného vztahu mezi Romy a majoritní společností. [4]

1.2 Identita romského národa

Identita – tento pojem se většinou užívá k označení celostní kvality duševního a duchovního života.

Podle toho, co pro Romy znamená skutečnost, že jsou Romové, budou se určitým způsobem cítit a bude to také hodně rozhodovat o jejich jednání i o jejich vztahu k těm, kteří nejsou Romové. Stejně ovšem záleží i na tom, o co jiného než o romství se opírá identita jednotlivých Romů – může se opírat třeba o to, že jsou občany této země, že jsou na to hrdí, že se tady cítí doma. Identita, osobní stejně jako národní, není dána jednou provždy, mění se a vyvíjí s každým rysem způsobu života – a zároveň i spolu s tím, jak se mění oni, to je ti, vedle nichž žijeme a od nichž se odlišujeme, vzhledem k nimž se definujeme.

Jestliže romský národ ztrácí své pozitivní charakteristiky, nutně vystupují do popředí jeho identity negativní aspekty romství. Pro Romy bývalo například v dobách jejich bludných poutí jednou ze základních dovedností nutných k přežití, obelstít „bílé“. Dodnes je to pro mnohé spíše ctností než hanbou. Vedle krásných romských pohádek, okouzlující hudby a vzácných řemeslných dovedností se tato charakteristika jeví jako podružnost. Jestliže však ty pozitivní romské zvláštnosti slábnou, dostává se ono negativní přirozeně do popředí a stává se určujícím rysem romské identity.

Hledání identity se netýká jen Romů. Týká se každého národa, nejvíce si to uvědomují malé národy.

Pozitivní složky romské identity

Základní složkou romské identity je vztah k vlastnímu romství. Tento vztah se projevuje především v tom, zda se Rom vůbec hlásí k tomu, že je Romem. Při sčítání lidu roku 1991 se ke svému romství přihlásil jen každý osmý nebo devátý Rom. Pro mnohé byl tehdy údaj o národnosti na sčítacím archu jen bezvýznamnou formalitou.

Národní identitu všech Romů posiluje, jestliže se ke svému romství hlásí ti, kteří patří ke společenské elitě této země. Zřeknutí se vlastní romské identity může vést k tomu, že se Rom snaží zdůraznit svou novou příslušnost k většinové společnosti ještě větší distancí od svého bývalého národa, než jakou projevují „bílí“.

Co tedy pro Roma znamená výraz „Rom“? Je to označení, které zdůrazňuje jednotu všech Romů, ať už německých Sintů, francouzských Manušů, britských Romaničelů atd. Naši Romové pro sebe takové zvláštní označení nemají a někteří o sobě v komunikaci s majoritní populací mluví raději jako o Cikánech. Označení Rom jim připadá příliš neosobní.

Pro národní sebeuvědomění je jedním z nejdůležitějších znaků jazyk. Romové však používají romštinu k běžné komunikaci stále méně. Romština je pro ně řeč písní, lidové

moudrosti (příslloví), jazyk milostného dialogu a obřadu vyjadřujících lidskou důstojnost. Je třeba podporovat zachování romského jazyka. Měly by se ji učit i ty romské děti pro něž romština není mateřským jazykem. [5]

1.3 Romské etnikum mezi námi

Vztah mezi Čechy a Romy lze charakterizovat jako chronické napětí, které občas propuká v otevřené nepřátelství. Většina Romů se cítí v naší většinové společnosti jako cizinci, neuznávají naše hodnoty a normy, osud demokracie je jim lhostejný, ve státní moci vidí spíše nepřítele než ochránce. [6]

Česká strana vytýká Romům hlučnost, špatné sousedské vztahy, nevzdělanost, nízkou kvalifikaci, špatnou pracovní morálku, lenost, nečestné jednání, agresivitu, kriminalitu, prostituci. Romové vytýkají Čechům citový chlad, vypočítavost, nadřazené chování, xenofobii a rasismus. Chování obou skupin ovlivňují předsudky z dávné i nedávné minulosti.

Přes mnohasetletou přítomnost Romů v České republice, přes jejich nesporný přínos jak v oblasti kultury, tak v oblasti materiální vnímá velká část české společnosti Romy jako přistěhovalce, jež do země nikdo nezval a kteří jen parazitují na sociálních výhodách státu. Romové následně vnímají českou společnost jako nepřátelskou a odmítají i její pozitivní hodnoty.

V současné době přes mnohé pozitivní kroky jak ze strany většinové společnosti, tak ze strany romské menšiny dochází k řadě negativních jevů, které soužití ztěžují. Svoboda slova umožnila propagovat i xenofobní a rasistické názory. Tržní hospodářství vytlačilo z trhu celé skupiny zaměstnanců, především pracovníků s nízkou kvalifikací, mezi nimi i většinu pracujících Romů. Averzi k romské menšině vyvolávají i medializované odchody některých Romů do zahraničí a následná necitlivá opatření vůči České republice. Média, která upřednostňují senzace před objektivními informacemi, škodí Romům i ostatním menšinám.

Pozitivní vývoj naopak zaznamenáváme v postupné emancipaci romské menšiny, ve vytváření jejich vlastních občanských struktur a přejímání odpovědnosti za vlastní vývoj. Postupně dochází i ke zlepšování zájmu učitelské veřejnosti, ti to se snaží pomoci romským dětem k dosažení lepšího postavení ve společnosti. V posledních letech také vychází více knih s objektivními informacemi o Romech, vycházejí časopisy i knihy v romštině, televize i rozhlas zařazují do programu vysílání pro Romy. [7]

1.4 Romská komunita

Prvotní chápání rodinného života je u Romů zcela jiné, než jak chápeme rodinu my. Zatímco v naší společnosti si pod pojmem rodina představujeme tzv. nukleární rodinu (otec, matka, nedospělé děti), Romové žijí „kolektivně“. Nejde ani o rodinu, jako spíše o komunitu – vícegenerační rozšířenou rodinu.

Vůdčí osobou komunity více rodů byl „čhibalo“. Jednalo se o bohatého a silného muže se znalostí jazyka místních obyvatel. Vůdcem se stal člověk doživotně a funkce byla dědičná. Zastupoval skupinu před místními orgány a byl za ni zodpovědný. Dále určoval další směr cesty, udával čas zastávek a podobně. V komunitě se vytvářely menší skupinky, z nichž každá měla také svého vůdce – „phura“. Kontakt mezi těmito skupinami byl velmi živý. Zvláštní postavení ve skupině měla žena nazývaná „phuri daj“. Jejím úkolem bylo udržovat zvyky rodu a vykonávat obřadní a léčebné úkony.

Děti měli Romové vždy mnoho. Mateřství bylo silnou hodnotou, neplodnost byla považována za prokletí. Cílevědomá výchova dětí neexistovala. Děti a mládež byli brzy zapojováni do obstarávání obživy. Bylo běžné, že k získávání peněz či potravy užívali krádeží. Nepřípustné bylo hovořit vulgárně před rodiči. Manželství byla uzavírána jen uvnitř skupiny, nevěsta se kupovala a bylo věcí cti dostat za ni co nejvíce peněz.

Romové byli silně transcendentně založeni. Nejednalo se o náboženské normy ani ustálený náboženský řád. Věřili v posmrtný život, jednoho boha, demony a ochranu proti nim magickou mocí. Silná byla také jejich víra ve sny, na jejichž základě vždy jednali.

Společnost, z níž Romové vyšli, se vyznačuje silnou diferenciací jednotlivých kast. Pro každou z nich byla přesně vymezena zaměstnání, kterými se mohli příslušníci dané kasty zabývat. Každá skupina konala jen tu práci, která patřila k jejímu kastovnímu úvazku. Skupina, která byla situací donucena konat tzv. nižší práci, si přivodila pokles sociálního statutu. Pro získání představy vyjmenuji některé profese: kovářství, drátenictví, pálení dřevěného uhlí, výroba syrových cihel, koňský handl, hudba a věštění. [8]

1.5 Romská rodina jako základní článek systému

Základní jednotkou romské společnosti je rodina. Tradiční romská rodina se od moderní rodiny západního typu liší především společným soužitím několika generací. Příslušnost k rodině má pro Roma zásadní význam. S rodinou se Rom identifikuje, stává se součástí její složité struktury, přijímá její přísná pravidla, kulturní a etické normy. Postavení člena rodiny určují dva základní faktory, a to pohlaví a věk.

Tradiční romská rodina si udržuje patriarchální ráz, muž je v rodinné hierarchii postaven výše než žena. Vážnost muže i ženy stoupá s věkem. Postavení ženy je také ovlivňováno počtem dětí. Čím více dětí, tím více úcty. Tento model rodinných vztahů je značně podobný indickému, i když uspořádání rodinné hierarchie Indů podléhá ještě přísnějším pravidlům a mnohem konkrétněji vymezuje postavení, pravomoci a povinnosti jednotlivých členů.

Muž má v romské rodině dominantní postavení. Pokud žije pohromadě větší počet nukleárních rodin, má hlavní slovo nejstarší muž. Úkolem mužů je zajistit ostatním členům rodiny ekonomické zázemí. Vydělané finanční prostředky odevzdají ženě, která se musí postarat, aby bylo co jíst, za co koupit ošacení apod. V případě, že muž z nějakého důvodu nemůže rodinu hmotně zajistit, odpovědnost přechází na ženu, přičemž její status se tím nezvyšuje.

Vnější projevem podřízeného postavení ženy v rodinné hierarchii byl zvyk, podle něž žena chodila několik kroků za mužem. V současnosti zvyk postupně zaniká.

Romský muž své ženě lásku projevuje osobitým způsobem. Aby měla jistotu, že ji stále miluje, občas ji uhodí. Tím vyjadřuje svou žárlivost, a tedy i lásku: „Každá žena pozná mužovu ruku.“

Výchova dětí je zejména povinností ženy, i když se na ní podílejí všichni členové širší rodiny. Otec se více angažuje při výchově chlapců, matka naopak při výchově dívek. Když chlapci dosáhnou přibližně věku 5-6 let, otec je postupně zasvěcuje do mužských povinností v rodině.

Matka stojí v romské rodině zdánlivě v pozadí, přesto je její vliv na chod rodiny značný. Stará se o výchovu dětí, čistotu a ekonomickou stránku chodu domácnosti. Nejvýrazněji ovlivňuje hospodaření nejstarší žena, které muži odevzdají své výdělky a ona rozhoduje o jejich využití. Rozděluje také ostatním ženám v rodině povinnosti.

Výchova malých dětí je převážně v kompetenci matky. Již v útlém věku by se měly dívky umět postarat o své mladší sourozence, pomáhat matce udržovat čistotu v domě a učit se vařit jednodušší jídla. Celá výchova děvčat je zaměřena tak, aby byla připravena se vdát a uměla se v nové rodině správně chovat.

Ještě donedávna rodiče nepřikládali velký význam vzdělání svých dětí. Proto výchova, a to zejména dívek byla směřována k osvojování praktických dovedností potřebných pro budoucí sociální roli manželky, matky, snachy a schopné hospodyně.

Současná situace je již odlišná, ale pevně zakořeněný systém stále přetrvává jako dominující faktor při pohledu na vzdělání. Přesto si již mnoho romských rodičů uvědomuje význam vzdělání pro uplatnění v majoritní společnosti.

Vztah matky a dětí je emocionálně velmi silný. Matka je pro své děti útočištěm, jistotou, zázemím. Její smrt představuje obrovskou citovou ztrátu. Pokud žena zemře, muž se většinou znovu ožení. Velice často si bere svobodnou nebo ovdovělou sestru mrtvé manželky, protože předpokládá, že bude mít dobrý vztah k dětem. Pokud zemře muž, žena se znovu provdá málokdy. V případě, že si žena vyhlédne nového partnera, potřebuje k uzavření sňatku souhlas rodiny a někdy i svolení nejstaršího syna. Při úmrtí obou rodičů přebírá odpovědnost za výchovu sirotek nejblíže rodina.

Postoje romských rodičů k výchově dětí jsou podmíněny odlišnou mentalitou Romů charakterizovanou větší emocionálností, a mají tedy mnohem blíže k indické než západní kultuře. Při výchově je dítě více respektováno ve svých pocitech a přáních.

Základním rysem tradiční romské výchovy je kolektivnost. Ta se v důsledku nuklearizace romské rodiny a změněného způsobu bydlení nemůže plně uplatňovat. Důsledkem je pak chování pro tradiční romskou společnost naprosto nepřijatelné – jako prostituce, pasáctví, drogová závislost apod.

Děti v romské rodině nemají stejné postavení. Preferování některého dítěte rodiči je naprosto otevřené a ostatními dětmi přirozeně akceptované. Sourozenecké vztahy romských dětí jsou mnohem méně poznamenávány rivalitou. Dalo by se říci, že vazby mezi romskými sourozenci jsou pozitivnější než mezi neromskými. Respektování nejstarších sourozenců jako autorit s výsadním postavením v rodinné hierarchii se projevuje tím, že jsou jim přiznány určité kompetence, které z pohledu majoritní společnosti částečně přísluší rodičům.

Mít mnoho synů je pro romskou rodinu určitým výrazem prestiže, ale i důležitým faktorem pro vyjádření fyzické síly rodiny. Od nejstaršího syna se kromě běžných mužských povinností očekává, že se bude podílet na výchově svých sourozenců. Předpokládá se, že jako nejstarší, a navíc muž, je nejenom fyzicky silnější, ale i rozumnější a zkušenější.

Pro sourozence je velký bratr autoritou stejně jako otec. Zastupuje rodiče v jejich nepřítomnosti, pomáhá s výchovou sourozenců, dohlíží na ně, organizuje jim práci, poskytuje ochranu. Jeho výchovné pravomoci jsou v podstatě totožné s rodičovskými. Smí děti trestat, udělovat jim příkazy, stanovovat zákazy. Má také právo se vyjadřovat k výběru partnera své sestry. Rozhodující slovo v tomto ohledu má ale otec. Úloha nejstaršího syna značně posílí jeho vstupem do světa dospělých. Je to okolo 15-16 let, když ho otec poprvé vyzve, aby se posadil ke společnému stolu s ostatními mužskými členy rodiny. Nejsilnější vliv na svou původní rodinu získává smrtí svého otce. Stane se tak hlavou rodiny a často se mu podřizuje i matka.

Dcera nezvyšovala prestiž rodiny, ale byla významnou pomocnicí své matky. Žena má v romské rodině řadu povinností, a tak velice brzy část z nich přebírá nejstarší dcera.

Kromě povinností v domácnosti pečuje o své mladší sourozence od jejich dvou či tří let, kdy je matka přestává kojít. Na chlapce většinou jenom dohlíží, na sestry může i výchovně působit. Předává jim dovednosti související s hospodařením v rodině, které sama získala od matky. Zvláštní sourozenecký vztah má s nejstarším bratrem. Musí ho respektovat, i kdyby byl mladší. Svě výsadní postavení si nejstarší sestra uchovává po celý život. Sourozenci k ní cítí úctu a vnímají ji jako silnou autoritu. Ona sama pociťuje velkou odpovědnost za jejich osudy.

Romové si váží starých lidí a prokazují jim úctu. Stejně jako pro Indy není pro Romy věk něco, co by skrývali. Vyšší věk znamená zároveň vyšší postavení v rodinné hierarchii a společnosti vůbec. Obtížně bychom hledali romské prarodiče v domově důchodců. Postarat se o staré rodiče je pro Romy naprosto přirozené. Romští rodiče zase nemají problémy tuto péči přijmout. Nesužuje je pocit, že jsou na obtíž. [9]

V tomto ohledu bychom si měli vzít z Romů ve vztahu k vlastním rodičům příklad.

1.6 Závěr

Cílem této kapitoly bylo poznání romské historie, způsobu jejich života, hodnot, romské morálky, která právě vyplývá z uspořádání kastovní společnosti a ze staletých dějin pronásledování. Seznámení se s romskou historií nám umožňuje pochopit to, proč se někteří Romové izolují od většinové společnosti, proč se ve skupinách Romů vytvořily jiné normy než ty, jenž jsou přirozené v majoritní společnosti, proč příslušníci většinové společnosti přijímají do svých řad jen ty romské jedince, kteří se z romských kmenů oddělili, přijali hodnotový systém a sociální vzorce majority a plně se asimilovali. To znamená, že většina z nás přijímá jen ty z Romů, kteří se vzdali svého romství.

Dále se v této kapitole zabývám romskou rodinou, jelikož rodina – láska k rodině patří mezi nejuznávanější romské hodnoty. S rodinnými vztahy, s hodnotami, které jsou rodinou uznávány a se smýšlením rodičů souvisejí problémy týkající se vzdělání, zaměstnanosti a sociálně patologického jednání jejich dětí.

2. Závažné problémy s Romy

Pro současnou českou společnost je příznačný negativní postoj k Romům. Tento postoj se však nezaměřuje pouze na jednotlivce, kteří se dopouštějí protispolečenského jednání, nýbrž na romské etnikum jako celek. Romové jsou příslušníky většinové společnosti vnímáni jako nositelé problémů. Mezi nejčastěji uváděné problémy jsou řazeny: zvýšená míra jejich kriminality, jejich neochota pracovat – nezaměstnanost, se kterou se pojí nízká úroveň vzdělání, a dále to že vyžadují větší péči státu.

Odmítání členy majoritní společnosti i jejich nepříznivé až okrajové postavení ve společnosti s sebou přinášejí negativní důsledky pro jejich život a vytváří tak podmínky ke kriminogenním aktivitám.

2.1 Vzdělanost a zaměstnanost Romů

Je třeba říci, že dnešní romské děti a mládež přece jen dosahují vyššího vzdělání než jejich rodiče a prarodiče. Zvyšuje se i počet romských žáků středních a vyšších škol a také Romů, kteří studují na vysokých školách. Ovšem z hlediska jejich zastoupení v české společnosti je to stále zanedbatelné procento.

Dosud mnoho romských dětí chodilo do zvláštních škol a po jejich ukončení nezískávaly žádnou další kvalifikaci, a to i přesto, že pro absolventy zvláštních škol byla v České republice odborná učiliště umožňující vyučení v takřka 60 učebních oborech a mohli též studovat na jakékoliv vybrané střední škole, pokud splnili požadavky přijímacího řízení. Bohužel však mnozí absolventi zvláštních škol nevyužívali státem nabízené možnosti dalšího vzdělávání. Velká část z těch, kteří do odborných škol nastoupili, tyto následně nedokončili.

Romské komunity jsou, pokud jde o vztah ke vzdělání, nesourodé a všechny děti tohoto etnika nevyžadují stejný přístup. Existují i děti nevyžadující speciální vzdělávací programy, jejichž rodiče pracují a žijí obdobně, jako většina příslušníků majority. Jedná se o romskou elitu, často vysokoškolsky vzdělané občany, podnikatele, profesionální hudebníky apod.

Problémy se týkají především dětí Romů, vyžadujících speciální vzdělávací péči, případně zásadní preventivně výchovná opatření. Jedná se o rodiny chronicky nezaměstnaných občanů s nízkou kvalifikací, chybějícími pracovními návyky, silnou sociální patologií, závislostí na sociálních dávkách apod.

V nejstarší generaci najdeme dosud ojediněle pologramotné jedince, střední generace má většinou základní vzdělání ze zvláštní školy nebo neukončené vzdělání ze základní školy. Pokud jsou příslušníci romských komunit vyučeni, jedná se většinou o profese, na které se bylo možné vyučit po ukončení zvláštní školy, respektive i po základní škole ukončené v nižším ročníku či dokončené se špatným prospěchem. Tyto profese jsou dnes na trhu práce málo žádané, pracovníci jsou většinou nahrazováni mechanizací. Nedostatečné vzdělání komplikuje však mnohým příslušníkům romských komunit život i v dalších oblastech. Znesnadněná orientace na pracovním trhu a obtížná možnost uplatnění na něm je jenom jednou z nich. Většina příslušníků romských komunit nemotivuje své děti ke vzdělávání, pokud si vůbec přejí, aby jejich děti získaly vyšší vzdělání, nedovedou jim s učením pomoci.

Nový školský zákon č. 561/2004 Sb.,¹ který nabyl účinnosti k 1. lednu 2005, již nepočítá s další existencí zvláštních škol. Budou nahrazeny základními školami se specifickým vzdělávacím programem. K nápravě současného stavu však nestačí pouze zrušení zvláštních škol. Legislativní změna je sice žádoucí, ale sama o sobě nezaručí, že se vyhlídky romských dětí na dosažení jejich schopnostem odpovídajícího vzdělání zásadně změní.

Vysoká nezaměstnanost příslušníků romských komunit má více příčin. Většina z nich má nízkou nebo dokonce žádnou kvalifikaci. Častý je špatný zdravotní stav a z něho vyplývající změněná pracovní schopnost (9,2% částečně invalidních). Někteří příslušníci romských komunit mají špatnou pracovní morálku a zaměstnavatel, který s nimi má tuto zkušenost, nechce napříště zaměstnávat ani jiné romské pracovníky. Příslušníci romských komunit se chovají ekonomicky a odmítají pracovat za plat nižší nebo jen málo převyšující sociální dávky. Navíc nikdo neuhlídá, zda si k sociálním dávkám načerno nepřivydělávají.

Zaměstnavatelé však nemají zájem o romské pracovníky i proto, že mohou najímat levnější zaměstnance z řad cizinců bez pracovního povolení, nebo ze zaměstnanců zprostředkovatelských firem. Mnozí zaměstnavatelé však nezaměstnají příslušníka romské komunity pro vlastní předsudky vůči Romům a z rasově diskriminačních důvodů.

Příčiny špatného postavení Romů na trhu práce tedy vyplývají zejména z jejich nízké kvalifikace. Faktorem zhoršujícím pracovní pozici Romů na trhu práce jsou projevy diskriminace, které se opírají o předsudky a stereotypy o odlišných způsobech pracovního a sociálního chování romského etnika jako celku.

¹ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Kolektiv autorů zpracoval pro Radu vlády ČR pro záležitosti romské komunity „Analýzu potřeb integrace Romů na českém trhu práce“. Podle této *Analýzy* je charakteristickým rysem nezaměstnanosti Romů dlouhodobost (déle než 1 rok). Dlouhodobě je nezaměstnaných asi 75% ze všech nezaměstnaných Romů, z toho přibližně 30% je bez zaměstnání déle než 4 roky. Když uvážíme, že přibližně 45% nezaměstnaných Romů je nezaměstnaných opakovaně, můžeme konstatovat, že pro většinu Romů v produktivním věku je nezaměstnanost dominantní sociální problém, při němž ztrácejí zbytky kvalifikace, vzniká a upevňuje se kultura chudoby. Podle *Analýzy* je nezaměstnanost Romů výrazně vyšší v některých lokalitách (Mostecko, severní Čechy, Ostravsko). Zde vznikají vyloučené enklávy a ghetta s vysokou koncentrací romského obyvatelstva postižené průmyslovým úpadkem.

V procesech tržní transformace a modernizace ekonomik zanikají nekvalifikovaná a méně kvalifikovaná pracovní místa. Nízká úroveň kvalifikace Romů, z nichž někteří nemají ani dokončené základní školní vzdělání, zůstává jejich základním handicapem na trzích práce (handicap školního vzdělání se mimo jiné projevuje špatnou znalostí jazyka majority).

Ani v nejmladší generaci Romů, která vstoupila na trhy práce už v prostředí tržní ekonomiky, nedošlo zatím k pozitivnímu posunu v jejich vzdělanostní úrovni a kvalifikační struktuře v porovnání s předchozími generacemi.

Ačkoliv největším handicapem Romů na trhu práce je vedle diskriminace na základě etnické příslušnosti jejich nedostatečná kvalifikace, jen málo z nich se účastní programů pracovní přípravy a preferovány jsou ve vztahu k nim zejména programy veřejně prospěšných prací.

Nezaměstnanost má negativní dopad i na psychiku romských nezaměstnaných. Romští muži zakládali své sebevědomí na schopnosti uživit rodinu. Dnes, když k tomu nemají příležitost, často sahají k pololegálním či nelegálním činnostem. Rodiny dlouhodobě nezaměstnaných (déle než půl roku) jsou zcela závislé na příjmech ze sociálních dávek, zejména z dávek sociální péče, kterými se jejich příjmy dorovnávají do životního minima vypočteného pro domácnost. Přitom životní minimum je nastaveno na překlenutí krátkodobé nepříznivé životní situace způsobené dočasnou ztrátou zaměstnání a nepočítá s tím, že nezaměstnanost může trvat několik let, či být permanentní. [10]

2.2 Romská kriminalita

Vzhledem k tomu, že nejen Romové, ale všechny etnické minority mají ve společnosti méně výhodné postavení nesoucí s sebou řadu kriminogenních rizikových faktorů, zřejmě platí, že minority mívají, kromě některých výjimek, až několikanásobně

vyšší míru kriminality než majoritní populace (pro evropské poměry se uvádí dvoj – až čtyřnásobek). Dle tohoto zmíněného faktu je třeba zdůraznit, že romská kriminalita zřejmě výrazněji nepřesahuje obvykle udávaný násobek zvýšené míry kriminality minorit. Určitěji se nelze vyjádřit, protože přesně neznáme, ale pouze odhadujeme počty Romů v naší zemi. A to nejčastěji asi 2,5 – 3%; existují však i vyšší odhady. Kriminalita minorit je rovněž uměle zvyšována tím, že její členové jsou pod umělým „dohledem“ policie a občanů, a proto se o jejich trestné činnosti ve zvýšené míře ví. Jsou častěji odsuzováni do vězení (také vzhledem k tomu že mají méně peněz na dobrou právní pomoc i menší motivaci na její obstarání), tedy výrazněji se jejich příslušníci jeví jako pachatelé. Pravidlem však bývá, že tito lidé páchají méně promyšlenou a snáze odhalitelnou trestnou činnost, což platí zejména o Romech. I kdyby Romové páchali proporcionálně vyšší míru kriminality než majoritní populace, nebylo by to něco vybočujícího, něco, co vyjadřuje jejich etnicko – psychologickou charakteristiku. V první řadě je tato problematika záležitostí sociologickou a sociálně – psychologickou. Teprve následně kulturně - specifickou. Některé výzkumy ukázaly, že míra kriminality členů minorit a těch členů majority, kteří měli s nimi srovnatelně nízké sociální postavení, byla obdobná.

Velice citlivou je otázka uvádění dat o kriminalitě Romů. Některé země je uvádějí, např. Slovensko, jiné nikoli, popř. je to svázáno s různými omezeními. U nás byla tato data do roku 1993 zjistitelná z policejní statistiky, poté byla utajována a prakticky nepřístupná. Nicméně bylo možné získat pro účely odborného vzhledu a z něj vyplývajících preventivních doporučení podklady pro kvalifikované odhady. V roce 2000 však v souvislosti se zákonem o ochraně osobních údajů byly i tyto podklady ze statistiky vymazány. V této souvislosti je třeba podotknout, že naprostá neznalost o tak citlivém tématu, jakým je romská kriminalita, která je navíc majoritou percipována nepřiměřeně zveličená, nemůže věci prospět, ale naopak jí spíše uškodit. Navíc mlčení o ní může ve skutečnosti vyvolat dojem, že opravdu existuje potřeba tuto skutečnost před majoritou skrývat. Avšak i kdyby tato kriminalita byla ještě vyšší, než tomu ve skutečnosti je, může její kvalifikovaný rozbor jednak signalizovat jednotlivé problémy, které je třeba přednostně řešit a jednak může naznačovat cesty k jejímu ovlivňování a řešení. Vždyť aby bylo možné úspěšně kontrolovat kriminalitu, ať už jakoukoliv či kohokoliv, a pak zejména aby bylo možné preventivně působit a zasahovat, je nejen prospěšné, ale žádoucí ba přímo nutné znát toho o ní co nejvíce. Tento racionální požadavek naráží na současné politické ohledy a neprůchodnost, tak i na samotný nesouhlas Romů samotných.

Obava Romů z oficiálního získávání dat, které se bezprostředně týkají jejich minority, která ovšem nepostrádá reálný základ, spočívá v možnosti jejich zneužití; resp.

v jejich použití vůči Romům diskriminujícím způsobem. I když zcela jistě neexistuje explicitní úmysl s nimi takto zacházet, laici neznající podstatné souvislosti, ke kterým se tato data mohou dostat, mohou jejich rozšiřováním a dezinterpretací přispívat k negativnímu obrazu o Romech. Tato dezinterpretace může, ve svém důsledku, vést k odmítání této minority. Proto by se všemi těmito údaji měli zacházet jen odborníci, kteří by měli provádět relevantní rozbor a následně provádět jejich jednotnou kvalifikovanou interpretaci.

Podíl romských pachatelů na stíhaných osobách populace ČR doznal od roku 1989 prudkého nárůstu do roku 1991, kdy byl výrazně nejvyšší; téměř 15%. Poté nastal rychlý pokles, který posléze mírně pokračoval až do roku 1999. Podle kvalifikovaného odhadu je v posledních letech kolem 10%. Nyní je zhruba takový, jaký byl v roce 1989. V posledních šesti letech, pak zřejmě míra této kriminality nepřesahuje čtyřnásobek předpokládaného minimálního podílu Romů na populaci – tj. 2,5%. Tento stav lze hodnotit jako „normální“, který není nijak neobvyklý u jiných menšin v jiných zemích. Proto se tato skutečnost nejeví jako nepříznivá, a to zvláště ve světle toho, že romskou kriminalitu páchají více než ze dvou pětin recidivisté, zatímco v celé populaci je mnohem větší procento prvopachatelů. Tzn. že podíl recidivistů je zde menší, v poměru vůči Romům zhruba 2:3.

Co však rozhodně nelze příznivě hodnotit, je vysoký podíl romské mládeže na prekriminalitě (ta se týká dětských pachatelů, tedy osob do 15 let věku) a kriminalitě mladistvých (tj. od 15 do 18 let). Je však pravdou, že proporcionálně je v romské populaci mnohem více dětí a mladistvých (tedy osob do 18 let věku) než v celé populaci České republiky. Mládež tvoří zhruba čtvrtinu, v posledních letech až pětinu z celé populace ČR, zatímco se odhaduje, že v populaci Romů mládež do 18 let věku tvoří více než 50%. Děti do 15 let věku je v obou srovnávaných souborech proporcionálně více než mladistvých. Z tohoto úhlu pohledu jsou údaje o romské kriminalitě mládeže více pochopitelné. Ze všech dětských pachatelů je přibližně každé třetí až čtvrté dítě romského původu. Jedna z příčin tohoto stavu může rovněž spočívat v tom, že děti do 15 let věku nejsou trestně odpovědné; čehož někteří Romové zneužívají. V období let 1990 – 1999 byl podíl romských dětských pachatelů na všech dětských pachatelích nejvyšší v roce 1991 – tvořil 32,9%. V posledních dvou sledovaných letech (1998 – 1999) byl tento podíl odhadován nejnižší – na 26%. Nicméně stále není tak nízký jako v roce 1989. Celkový trend podílu romské dětské prekriminality na prekriminalitě dětských pachatelů je zřejmě od roku 1991 sestupný, nikoli však zcela pravidelně.

Pokud jde o romské mladistvé, jejich podíl na romské kriminalitě mladistvých je sice nižší než u dětských pachatelů (zhruba každý pátý až šestý ze stíhaných mladistvých pachatelů je romského původu), ale opět je vyšší než ve srovnání s populací všech stíhaných

pachatelů z celé České republiky. Nejvyšší podíl romských mladistvých pachatelů byl v letech 1990 a 1991 – 21%. V posledních sledovaných letech se odhaduje na 14 %; což je nižší podíl, než byl v roce 1989. Zdá se pravděpodobné, že tento podíl od roku 1992 trvale klesá. V poslední době se u romské mládeže setkáváme s rozvojem relativně masivní závislosti na drogách. S ní je obvykle spojena sekundární kriminalita, nebo tzv. opatrovací kriminalita. Pokud by se tuto situaci nepodařilo včas podchytit, o což dokonce majoritní odborníky žádají sami Romové, kriminalita romské mládeže by pravděpodobně opět stoupala. Z těchto údajů je možné učinit několik praktických závěrů.

- Nutnost věnovat zvýšenou pozornost romské mládeži, zvláště dětem. Situace vyžaduje kvalitní výchovné a vzdělávací úsilí. Propracování dobře promyšlených vhodných preventivních aktivit zacílených na tuto skupinu a uplatnění takových opatření, která by zlepšovala ekonomickou situaci chudých romských rodin.
- Informovanost. Zdůrazňovat tam, kde je to jen vhodné, že romská kriminalita není něco mimořádného, co by snad mohlo představovat vážné ohrožení pro celou společnost, ale že je to svým způsobem normální obraz kriminality menšin a že se, z hlediska trendu jejího vývoje, dokonce jeví příznivě.
- Nezbytnost kvalifikované terciální prevence zaměřené na romské pachatele.

Trend celkové romské kriminality, kterou sledujeme na stíhaných osobách, se odlišuje od trendu vývoje této kriminality charakteristického pro celou populaci České republiky. Její nejprudší nárůst byl zaznamenán v prvních dvou letech po změně politického systému. V roce 1990 stoupla romská kriminalita zhruba o třetinu ve srovnání s rokem 1989, a v roce 1991 stoupla téměř opět o třetinu oproti roku 1990. Poté si až do roku 1999 zachovala spíše stagnující charakter, snad s kolísavou tendencí ke zvýšení – ve srovnání s rokem 1990 byl růstový index v roce 1991 135,1; v dalších letech je odhadován na 131 – 145. Jinak je tomu s celkovou kriminalitou stíhaných osob z celé populace ČR: kromě roku 1990, kdy ve srovnání s rokem 1989 nepatrně klesla, poté už prakticky pouze roste (kromě mírného poklesu v roce 1994). Ve srovnání s rokem 1990 stoupl do roku 1999 růstový index téměř dvakrát – růstový index v roce 1991 byl 117,9 a v roce 1999 byl již 184,4. Tento trend se tedy jeví jako horší než romský.

Zdá se, jakoby poměrně razantní zvýšení romské kriminality v letech 1990 – 1991 (ve srovnání s rokem 1989) do určité míry „vyčerpalo“ potenciál této kriminality k dalšímu zvyšování. Je možné spekulovat, že na míru kontroly, která po roce 1989 výrazně poklesla, nejprve pohotově reagovali především Ti romští spoluobčané, kteří neměli daleko

k asociálnímu způsobu života, zatímco občané majority teprve postupně „objevovali“ jak změnu do té doby tvrdé kontroly, tak spjatou svobodu, kterou ovšem pojímali značně zkresleně. To by mohlo do určité míry vysvětlit odlišnost trendů vývoje celkové kriminality u majority i u Romů.

Pokud jde o majetkovou kriminalitu, a to celé populace anebo pouze minority Romů, začátkem devadesátých let prudce stoupla. Nyní se v podstatě kolísavě drží na stejné úrovni. Jediný rozdíl je v tom, že v případě Romů byl nárůst této kriminality rychlejší. Pokud se rok 1990 bere jako základ (100), pak její růstový index :

- v roce 1991 byl 172,9;
- v roce 1992 byl 182,3;
- v roce 1999 je odhadován na 161.

Romové mají velice vysoký podíl na specifickém druhu majetkové trestné činnosti – na kapesních krádežích. Na osobách z celé populace ČR stíhaných pro tento trestný čin se Romové podílejí přibližně ze dvou pětín a více. A i když se z hlediska četnosti všech zjištěných trestných činů jedná o relativně velice malý počet, a i když je výše škody ve srovnání s jinými druhy trestných činů obvykle malá, oběť, resp. poškozený, přirozeně neuvažuje v těchto relacích. Zřetelně vnímá, že byl okraden Romem. Jistě právě tyto skutečnosti mohou posilovat představu členů majoritní společnosti, že „co cikán to zloděj“, a zvyšovat tak domnělou oprávněnost odmítání Romů.

Mravnostní kriminalita představuje z celkového počtu kriminality asi jedno procento. Ovšem je třeba zde předpokládat určitou míru latence. Od roku 1990 je trend mravnostní kriminality u celé společnosti spíše kolísavě stagnující. V případě Romů je v posledních letech patrná tendence ke snižování absolutního počtu těchto trestných činů. Výjimku tvoří pouze rok 1994, kdy došlo zřetelně došlo k jejich zvýšení. V současnosti tvoří růstový index pravděpodobně jen asi tři čtvrtiny stavu z roku 1990. Pozoruhodné je, že ve srovnání s rokem 1989 mravnostní kriminalita Romů v průběhu sledovaných devadesátých let poklesla přibližně třikrát. Zřejmě zde mohlo hrát i roli zrušení ustanovení trestního zákona o příživnictví. Z romské mravnostní kriminality se podílově nejzávažněji jeví trestný čin kuplířství. Více než dvě pětiny osob stíhaných v posledních letech pro tento trestný čin bylo romského původu.

Vývoj romské násilné kriminality se celkem odlišuje od vývoje této kriminality u celé populace, a sice ve prospěch Romů. Zatímco v celé populaci osob stíhaných pro tento delikt je patrný neustálý mírný vzestup, u Romů násilná kriminalita nejprve mírně poklesla a později již v podstatě stagnovala. Bereme – li opět v roce 1990 jako základ (100), pak index růstu v celé populaci:

- v roce 1991 byl 106;
- v roce 1998 byl již 143 a
- v roce 1999 byl 135

zatímco u Romů byl v roce 1991 růstový index 90 a v posledních sledovaných letech je pravděpodobně ještě nižší. [11]

2.3 Závěr

Vzdělání je důležitým prvkem pro pokrok ve všech oblastech života. Ze strany Romů se však jedná o jednu z nejméně uznávaných činností či hodnot. Podle odhadů dosahuje negramotnost u romského etnika hodnoty okolo 30% z celkové populace. A to i přes to, že je v ČR povinná školní docházka a tedy většina Romů musela školou projít. Mnoho Romů však získané poznatky příliš nevyužívá.

Pocit sounáležitosti s rodinou vede Romy k tomu, že necítí plnou odpovědnost za svou budoucnost. Rodinné záležitosti jsou pro Roma skoro vždy důležitější, než práce. Účast na rodinných oslavách a jiných podnicích způsobují to, že si Romové vybírají neplánovaně dovolenou anebo ještě více mají v zaměstnání neomluvené absence. Nelze se tedy divit těm zaměstnavatelům, jež měli s Romy takovou zkušenost, že další romské pracovníky nepřijímají a o ty, kteří se takto chovají ztrácejí zájem. Z uvedených skutečností lze odvodit, že vysoká nezaměstnanost Romů není způsobena jen rasismem zaměstnavatelů, ale do značné míry nevelkým pracovním nasazením Romů, jejich přístupem k zodpovědnosti, tzn. jejich jednáním.

Nezaměstnanost, rozpad tradičních komunit a hodnot, a také napětí mezi většinovým obyvatelstvem a Romy jsou aspekty, které souvisejí s poměrně vysokou romskou kriminalitou.

Diferencované údaje o romské kriminalitě by mohly vést k těmto závěrům. Vcelku se trend romské kriminality jeví příznivěji než trend kriminality celé populace. Z majetkové trestné činnosti představují opticky výrazný problém kapesní krádeže, které zřejmě značně přispívají k odsuzování Romů. Podobně je tomu s kuplířstvím, které je ze značné části rovněž problematikou Romů. Závažným problémem je romská kriminalita, zejména

s ohledem na romskou mládež. Je zřejmé, že je třeba nahlížet na romskou kriminalitu diferencovaně a poté promyšleně a cíleně provádět odpovídající preventivní činnosti. Jako velmi důležité a nezbytně nutné se jeví začít u romské mládeže. Preventivní činnost by měla zahrnovat i projekty, které se budou zaměřovat na romské děti a mládež z hlediska volnočasových aktivit.

3. Česká škola – zlom v životě romského dítěte

Romové chápou školu jako víceméně represivní instituci. Mají k ní nedůvěru, a ta se přirozeně přenáší i na dítě. Tuto nedůvěru je třeba prolomit nebo alespoň oslabit. Bez podpory rodičů nemá učitel romských dětí valnou naději na úspěch.

Romové si cení vzdělání mnohem méně než my („bílí“). Ve vzdělání svých dětí vidí Romové dokonce nebezpečí: mohlo by jim děti odcizit. Proto se často spokojují s tím, že děti absolvují několik prvních ročníků základní či zvláštní školy. Důsledkem je vysoká absence zaviněná malou snahou rodičů o pravidelnost školní docházky, nedostatek péče o domácí přípravu a minimální spolupráce se školou, zejména u dětí s nejslabším prospěchem a chováním.

Je třeba budovat vztah mezi školou a celou romskou komunitou. Již při zápisu je třeba věnovat romským rodičům vlídnou, trpělivou pozornost a poté udržovat kontakt po celou dobu školní docházky dítěte. Romští rodiče by měli být ve škole vítáni. Komunikace s nimi má být především pozitivní. Pochválíme na projevech dítěte vše, co pochválit lze. Oceníme snahu rodičů, uznáme jejich těžkosti. Nezbytné výtky sdělíme věcně a šetrně. Jednáme vstřícně hlavně s matkami, kterým je výchova dětí bližší. Pokud však jde o závažné rozhodování, je třeba respektovat především autoritu romského otce.

Romské děti bývají živější, temperamentnější, hůře se ukáznou, vykřikují atd. Opět jde o jev vztahující se k domácímu prostředí, neboť romští rodiče preferují volnou výchovu, zastávají názor „energie musí z těla ven“. Také se hůře soustředí: mívají slabou úmyslnou pozornost. Potřebují častější přestávky, při nichž si mohou zacvičit, zakřičet či zazpívat. Při výuce jim vyhovuje dramatizace a technika hraných rolí. Romské děti mají velké pohybové a hudební nadání, z něhož je třeba udělat ve škole přednost. Výsledky budou určitě lepší než v případě, kdy se budeme snažit tuto živost potlačit z důvodu školní kázně.

Stejně jako u rodičů, i u dětí rozhoduje důvěra, kterou lze získat především vytvořením takového prostředí, v němž má dítě pocit bezpečí. Dítě musí také cítit osobní zájem a citovou blízkost. Pro romské děti platí ve zvýšené míře obecné pravidlo, že vychovává především citový vztah k učiteli.

Romská rodina od dětí nežadá, aby se samostatně rozhodovaly, dokonce si to nepřejí. V dětech se nerozvíjí vědomí individuální odpovědnosti za sebe sama, za svůj vlastní život. K této odpovědnosti musí škola vést, bez ní by se dítě v současném světě neuplatnilo. V tomto ohledu však škola působí proti duchu romské rodiny, dochází zde ke střetu dvou

odlišných kultur, dvou naprosto různých životních stylů. Proto by se mělo postupovat takticky a nežádat příliš mnoho příliš rychle.

3.1 Romské dítě v přípravném ročníku

Školní kariéra romského dítěte v nejlepším případě začíná mateřskou školou, kde se zlepší jeho schopnost komunikovat, zmírní se jeho jazyková bariéra, často si osvojí chybějící hygienické návyky, naučí se listovat v knížkách a kreslit i malovat atd. V mateřské škole také romské dítě naváže přátelské vztahy s „bílými“ dětmi. Zde se také naučí volit a nést následky své volby, hrát v malé skupině jednoduché hry s pravidly atd.

Vzhledem k tomu, že do mateřské školy chodí jen malé procento romských dětí, zřizují se v regionech s větším počtem Romů přípravné, tzv. nulté ročníky určené pro romské i neromské děti ve věku těsně předškolním, případně pro děti s odloženou školní docházkou, u nichž je nutno po nástupu do školy počítat s obtížemi. Přípravné ročníky se velmi dobře osvědčily, jejich absolventi prospívají na základní škole mnohem lépe než děti, které jimi neprošly. Pro romské děti mají jedinou nevýhodu, rodiče je do nich nejsou povinni posílat.

Z důvodu častých neúspěchů romských dětí, již v prvních ročnících základních škol, vznikají s podporou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy přípravné třídy pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. V roce 2003 jich bylo v České republice 137 a v nich se na vstup do školy připravovalo 1824 převážně romských dětí, v roce 2004 bylo 126 přípravných tříd a v nich se připravovalo 1779 dětí, což je dle zjištěných demografických údajů odvozených ze sčítání lidu, domů a bytů z roku 1991 přibližně jen 39% dětí z celkového počtu těchto romských dětí.

Přípravné třídy se zřizují dle ustanovení §47 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Cílem práce učitelů v přípravných třídách je připravit děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího procesu od prvního ročníku základní školy a předcházet tak u nich případným neúspěšným začátkům ve školní docházce, které by mohly ohrozit průběh jejich dalšího vzdělávání a tím i jejich perspektivy v dalším životě. Cíle se dosahuje uplatňováním nejrozličnějších výchovně vzdělávacích prostředků. Uskutečňuje se prostřednictvím záměrných, organizovaných činností dětí, jimiž jsou různé hry, rozhovory, vycházky, pracovní, pohybové, hudební a výtvarné činnosti a také výuka podobná té školní. Děti se učí soustředěnosti k činnosti, jelikož zpočátku většinou nejsou schopny u jedné činnosti vydržet ani 15 minut vkuse. Dále se zaměřuje pozornost učitelů na jazykovou a komunikativní výchovu, rozvoj

matematických představ a rozvoj poznání. Rovněž se procvičuje zručnost a praktické dovednosti dětí. Velmi motivující pro tyto děti je výtvarná, tělesná a hudební výchova.

Rodiče romských dětí často upřednostňují přípravné ročníky namísto docházky do mateřské školy. Hlavním důvodem je bezplatnost přípravných ročníků. Řešením je zavést poslední ročník mateřské školy bezplatný pro všechny děti. [12]

Osobně si myslím, že přípravné ročníky pro romské děti jsou jak v současnosti, tak i do budoucna řešením k překonávání problémů, jež souvisejí se školní neúspěšností těchto dětí. Připraví děti takovým způsobem, který je předem nehandicapuje. Jejich schopnosti se tak srovnávají, se schopnostmi dětí, jež nepocházejí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

3.2 Romské dítě na základní škole

Řada romských dětí vůbec nenastoupí do základní školy, ale jde rovnou do zvláštní školy. Důvodem je buď sociální nezralost i po odložení školní docházky, nebo to, že se jejich rodiče sami domáhají zvláštní školy. Romská komunita ví, že se její děti na zvláštní škole většinou cítí lépe, protože tam jsou bez větší námahy úspěšné, mívají tam početní převahu a vyjdou z devátého ročníku, což jim usnadní vstup do učebního oboru. Úspěšný absolvent zvláštní školy dnes většinou vzděláním převyšuje své rodiče.

Nástup do prvního ročníku je v životě romského dítěte významným okamžikem, kdy se rozhoduje o mnohém. Romové se často školy bojí, nezřídka právem. Je nutné, aby učitel hned na začátku prvního ročníku dal najevo svůj respekt k romské menšině a zažité odpor k rasismu. Má-li romské dítě udržet krok se třídou, vyžaduje hlavně zpočátku individuální péči.

V prvních ročnících základní školy bývají romské děti vůči učitelům milé až přítulné, poddajné, rády se učí. Přibližně v pátém ročníku však často dochází ke zlomu: zhorší se prospěch, dítě začne být vzpurné, ztrácí zájem o školu. Zčásti to lze vysvětlit nastupující pubertou (ta zřejmě hraje roli poměrně důležitou, neboť podobné problémy prožívají i romské děti vyrůstající v majoritních pěstounských rodinách), určitou roli může hrát i to, že se zvyrazňují typicky romské rysy. Dalším důvodem je zřejmě to, že v romských komunitách je dítě dříve přibíráno k činnostem dospělých, což kontrastuje s žákovskou rolí ve škole. Kromě toho je probíraná látka ve vyšších ročnících náročnější na domácí přípravu a z hlediska romské komunity je vnímána jako zbytečná. Poslední léta ve škole jsou někdy pro romské děti i pro jejich učitele trýznivá. Svými neúspěchy ponižování Romové opakují ročníky, nudí se, chovají se výbojně k učitelům a často agresivně ke spolužákům. Ze školy si pak romské děti mohou odnášet komplex méněcennosti a nenávist.

Určitou, velmi důležitou formou pomoci romským dětem při překonávání školních problémů je umísťování asistentů pedagoga do škol a školských zařízení s větším zastoupením romských žáků. V roce 2003 pracovalo ve školách a školských zařízeních celkem 366 asistentů pedagoga, v roce 2004 pak 332 asistentů pedagoga.

Asistenti pedagoga jsou vybíráni z úspěšných absolventů základních škol, starších osmnácti let, netrestaných a po absolvování osmdesátihodinového kurzu pedagogického minima mohou nastoupit do konkrétní třídy. Získanou praxí se jejich výkon ve třídě zlepšuje. V poslední době díky zvyšování počtu romských absolventů středních škol jsou při výběru upřednostňováni středoškoláci.

Těžištěm práce asistenta pedagoga je přítomnost při vyučování, pomáhá učiteli s individuální výukou, zajišťuje dětem kvalitní trávení volného času o přestávkách i po vyučování, dohlíží na vypracování domácích úloh a vstupuje také do kontaktu s romskými rodinami a jednotlivci v jejich přirozeném prostředí. Romský asistent tedy působí i jako „tlumočník“, je někým, komu mohou romské děti i romští rodiče důvěřovat. I když se neromští učitelé chovají k dětem laskavě a trpělivě, mají jiné myšlení než romské děti. Proto je jeho role ve třídách s větším počtem dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí nezastupitelná.

Avšak i přes snahy spousty lidí, absolvováním základní nebo zvláštní školy školská kariéra Roma obvykle končí. Většina dětí už předem počítá s tím, že půjde „na podporu“, část nastoupí do učebního oboru, jen menšina z těch, kteří nastoupili, se však skutečně vyučí. Na střední školu nastoupí malé procento romských dětí a na vysokou školu zatím jen výjimky. [13]

3.2.1 Příčiny školní neúspěšnosti romských dětí

Hlavními příčinami školní neúspěšnosti romských dětí ve škole jsou zejména:

1. Školský systém v ČR automaticky předpokládá spolupráci rodiny. Romští rodiče však často sami neovládají látku základní školy, a proto i kdyby chtěli, nemohou poskytovat dětem oporu v tomto směru. Dítě se již v počátku školní docházky nenaučí soustavně pracovat, což vede k prohlubujícím se problémům dítěte ve škole.
2. Neznalost vyučovacího jazyka a značně omezená slovní zásoba (v 6-7 letech kolem 300 slov) jsou také brzdícím faktorem dítěte ve škole. Podle některých průzkumů spadá 25% dětí do pásma verbální debility.
3. Příčinnou neúspěchu romského dítěte ve škole je také staletími fixovaný způsob přenosu informací, který je u romského etnika orientován audiovizuálně. Vztah k psanému slovu u nich nenajdeme.

4. Problém také představuje častější výskyt specifických vývojových poruch učení, především dyslexie a dysgrafie. [14]

Častým a velmi vážným handicapem romských dětí je nevyhovující bydlení a životospráva jejich rodiny. Dítě bývá nuceno trávit čas v přeplněných, vlhkých, nevětraných místnostech, stravu mívá nevhodnou a nepravidelnou; nepravidelný bývá i jeho spánek. To zhoršuje jak duševní kondici, tak zdravotní stav.

Velmi málo romských dětí prochází mateřskou školou a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní práci. Dítě zřídka získává zkušenost s knížkou, hračkami, tužkou a papírem. Chybí omalovánky, doplňovačky, hádanky, kvízy, stavebnice. Pro psychology zjišťující školní zralost, respektive připravenost romských dětí je velkým problémem, jakou metodiku zvolit. Ve všech běžných testech, včetně testů inteligence, vycházejí romské děti v průměru podstatně hůře než neromské děti, nelze proto použít norem určených pro neromské děti. Nejedná se ovšem o nižší inteligenci romských dětí, jde o důsledek takzvaně nepodnětného prostředí.

I situace při vyšetření je malým Romům cizí. Až bude k dispozici testová baterie vyhovující pro tento účel, bude zařazováno o něco méně romských dětí do zvláštních (speciálních) škol a bude méně omylů vedoucích k poškození dítěte tím, že je zařazeno do základní školy, na kterou nemá; zlepší se diagnostika dyslexie, dysgrafie a dalších specifických poruch učení, jimiž jsou romské děti poměrně často postiženy. Slabší bývá i jemná motorika. Dalším handicapem těchto dětí bývá nezvyk komunikovat s „bílým“ dospělým, například mu položit otázku. Bývají nesamostatné, z hlediska majoritní výchovy osobnostně nezralé. Nejsou zvyklé řešit úkoly a rozhodovat individuálně, proto také bez zábran opisují. Dále si většinou z domova nepřinesou schopnost, respektive návyk učit se z paměti.

Dobře známým problémem romských dětí v české škole je jazyková bariéra. Často rozumějí špatně česky, ale ještě hůř romsky, přičemž dobrou češtinu neslyší v rodině ani během školní docházky, čímž jejich handicap často ještě narůstá. Romové, kteří mají většinou možnost komunikovat pouze s příslušníky nejnižších vrstev, předávají svým dětem omezený jazykový kód, který málo podněcuje rozvoj rozumových schopností. V romštině se zřídka používají obecné pojmy, v některých případech ani neexistují. Myšlení je proto velmi konkrétní a děti se musí učit nejen novým českým slovům, ale i novým pojmům a zvykat si na jejich užívání.

Slabý školní prospěch mnoha romských dětí lze z části vysvětlit nejen nedostatečnými schopnostmi, ale i přímo odporem k tomuto typu vzdělávání, jež předává

naše škola a jež je v romské komunitě málo ceněno vzhledem k tomu, že většina této komunity patří k nejnižší sociální vrstvě; ta cení jiné znalosti, dovednosti i postoje než střední a vyšší třídy, jimž je naše škola přizpůsobena.

3.3 Budoucnost ve vzdělávání romských dětí

Vzdělání Romů má zásadní význam pro jejich úspěšnou integraci do české společnosti, pro vyrovnání jejich životních šancí s majoritní populací. Česká většinová společnost i státní správa by měli usilovat o dosažení rovnosti vzdělávacích příležitostí pro všechny děti, žáky a mladé lidi.

Někteří romští rodiče již v současné době mají své představy o vzdělání svých dětí, a proto požadují od majoritní společnosti pomoc při vyrovnávání jejich dětí s dětmi neromskými.

Hlavní prvky řešení státní koncepce romské problematiky:

- Podpořit Romy ve vzdělávání na všech jeho stupních i po skončení školní docházky s cílem zlepšit jejich možnosti zaměstnání.
- Prostřednictvím zlepšení vzdělávání Romů zlepšit jejich zaměstnanost a tím i sociální postavení.
- Napomoci rozvoji romské kultury a tradic.
- Podpořit postupné směřování společnosti v České republice k etnicky pestré a občansky jednotné společnosti.

Předškolní vzdělávání a příprava pro úspěšné zahájení školní docházky

Předškolní výchova je obdobím, které má zásadní význam pro další vzdělávací i životní dráhu dítěte. Významná část romských dětí je svým sociokulturním prostředím znevýhodněna v samém počátku vzdělávací dráhy, pokud k povinné školní docházce nastupuje zcela nepřipravena. K vyrovnání jazykového handicapu, případně handicapu zapříčiněného znevýhodněným sociokulturním prostředím je třeba vytvořit takové podmínky, aby většina romských dětí mohla navštěvovat mateřské školy. Také umožnit romským dětem bezplatnou návštěvu mateřské školy poslední rok před nástupem do školy. V lokalitách s romským obyvatelstvem by bylo třeba zvýšit nedostatečný počet romských asistentů v mateřských školách, kteří mohou napomoci předcházet komunikačním a adaptačním obtížím dětí a napomáhat tak včasnému a účinnému řešení problémů při komunikaci pedagogů mateřských škol s dětmi a jejich rodiči. V současné době je stále nedostatek přípravných tříd, tzv. nultých ročníků, v mateřských a základních školách. Dále je

třeba zajistit dotace, aby překážkou v návštěvě těchto tříd romskými dětmi nebyly finanční nároky kladené na romskou rodinu.

Podpora v průběhu povinné školní docházky

Do školních vzdělávacích programů základních škol by bylo vhodné zařadit k zohlednění kulturní identity romských dětí témata romské historie, kultury a jazyka. Dále zřizovat pracovní místa vychovatelů – romských asistentů učitele na školách a školských zařízeních, v zařízeních ústavní a ochranné péče. Věnovat dostatečnou péči začlenění těchto pracovníků do života školy, podpořit takové akce v systému školy, které povedou k zlepšování schopnosti komunikace a spolupráce mezi učiteli a asistenty.

Vytvořit systém podpory žáků při jejich přechodu z programu zvláštních škol do základních škol. Zajistit možnost doplnění jazykového vzdělání žáků zvláštních škol, kteří se rozhodli pro přestup na základní školu a poskytovat jim účinnou podporu ve formě vhodných učebních pomůcek, programů, kurzů a individuální péče, například formou doučování.

Vytvořit systém podpory také romským žákům základních škol pro ty případy, kdy ekonomická situace rodiny brání dítěti plnohodnotně navštěvovat školu a získat základní vzdělání. Finanční podpora by však měla směřovat přímo škole na úhradu školního stravování, školních potřeb a dopravy do školy.

Poskytovat možnost romským dětem připravit se k přijímacím zkouškám na střední školu, které o to projeví zájem. Zde je velmi důležitá motivace romských dětí. Právě v tomto ohledu mohou být romští pedagogičtí asistenti důležitými vzory.

Poradenské činnosti při výběru povolání

Při rozhodování o výběru budoucího povolání žáka je třeba vytvořit systém romský pedagogický asistent ve škole, výchovný poradce školy, poradenské pracoviště, informační a poradenská střediska pro volbu povolání při Úřadech práce. Zainteresovat rodiny na spoluúčasti při tomto rozhodování, poskytnout jim dostatek informací, doporučení i praktické pomoci. Cílem by měl být nejen výběr vhodného oboru, ale také jeho úspěšné dokončení.

Podpora smysluplného trávení volného času

Činnost ve volném čase je přirozenou součástí života všech dětí a mladých lidí. Kvalita této činnosti však závisí na podmínkách, v jakých se uskutečňuje a zejména na její organizaci. Proto je cílem podporovat občanská sdružení zaměřená na činnost s romskými dětmi a mládeží. Je třeba využívat této oblasti života dětí a mládeže k vzájemnému setkávání a integraci.

Podpora uměleckého nadání romských dětí

Mezi tradiční aktivity, které jsou pro romské děti přirozené a pro které má řada z nich talent, patří hudební, pohybové a výtvarné činnosti. K rozvoji tohoto talentu i k získání a udržení zájmu těchto dětí o školní vzdělání vůbec, je důležité podporovat umělecky nadané romské děti v komunitních školách s rozšířenou výukou hudební, výtvarné a pohybové výchovy. Také podporovat umělecky nadané děti v jejich návštěvě základní umělecké školy. Pomáhat těmto dětem při přípravě ke studiu na uměleckých středních školách a konzervatořích.

Šíření informací o Romech

Zde je důležité využívat publikací, které informují o životě, tradicích a kultuře Romů, zejména ke zlepšení informovanosti pedagogických pracovníků škol a školských zařízení s cílem motivovat je pro realizaci podpory vzdělávání romských žáků. Dále podporovat vydávání a šíření hodnotných publikací poskytujících informace o Romech. Vybavovat těmito publikacemi a dalšími materiály k multikulturní výchově knihovny pedagogických center, jelikož se tato zařízení zabývají dalším vzděláváním pedagogických pracovníků.

Výchova k toleranci

Výchova k toleranci musí prolínat veškerou školní výchovou od mateřské školy až po střední školu. Součástí výchovy k toleranci je odbourávání předsudků a odstraňování stereotypů z poznání u všech dětí.

Příprava pedagogů

Pedagogové jsou zásadním faktorem, který rozhodne o tom, do jaké míry, a zda vůbec, se podaří naplňovat výše uvedené záměry. Z těchto důvodů je nezbytné do systému pregraduální přípravy pedagogů včlenit jako nedílnou součást problematiku vzdělávání národnostních a etnických menšin s cílem odstranit existující předsudky vůči romskému i jiným etnikům. Zařadit do obsahu pregraduálního a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků témata k osvojení specifických forem a metod práce s romskými dětmi. [15]

3.3.1 Volnočasová zařízení a organizace pro romské děti a mládež v rámci města Brna

Majoritní populace ČR by měla vytvářet rovnoprávné podmínky pro rozvoj všech minoritních komunit. Tento požadavek je velmi aktuální zejména ve vztahu k romské minoritě – romským dětem a mládeži. Problémové se jeví svérázné způsoby trávení volného času romských dětí a mládeže.

Kvalitní trávení volného času je předpokladem kvalitního pracovního nasazení (ve škole i zaměstnání), podílí se na vytváření hodnotového systému dětí i dospělých, podporuje mnohostranný rozvoj osobnosti jedince, vytváří a ovlivňuje sociální vztahy, sociální interakci a komunikaci, mnohé aktivity podporují zdraví, tělesný vývoj a zdravý životní styl, působí efektivně jako prevence sociálně patologických jevů. [16]

Nedostatky v efektivitě trávení volného času mají často svůj původ v rodině. Důvody jsou v případě romských rodin různé. Může to být nechuť rodičů – jelikož spousta dospělých Romů zastává názor, že dítě se jim docházkou do školy a členstvím v zájmových kroužcích odcizuje, dalším důvodem - velmi častým je špatná finanční situace, a také odpor romských dětí k těmto aktivitám, který mají zafixovaný z postoje rodičů.

Proto chci také poukázat na důležitost podporovat zařízení pro volný čas, která pracují právě s romskými dětmi, a zvláště se to týká těch dětí, jejichž rodiny jsou ve velmi tíživé sociální situaci. Tato zařízení přispívají k tomu, že se volný čas stává nedílnou součástí dnešního každodenního života i romských dětí z „ghetta“.

U romských dětí převládá nesprávné využívání volného času a tím tyto děti více než jiné inklinují k sociálně patologickým jevům. Na území města Brna však existují zařízení a nízkoprahové klubovny, ve kterých romské děti mohou smysluplně trávit volný čas. Podstatným rysem těchto zařízení je kladení důrazu na to, aby se v nich děti cítily dobře, aby byla respektována jejich osobnost i odlišnost jejich kultury, tradic a hodnot.

Mezi tato zařízení patří: DROM – romské středisko, Společenství Romů na Moravě, Muzeum romské kultury, Sdružení pěstounských rodin, Ratolest, Dětský dům Zábrdovice – Kulturní a vzdělávací středisko romských dětí a mládeže římskokatolické farnosti v Brně (občanské sdružení PETROV).

DROM – romské středisko – pracuje od 1. ledna 1999 v Brně na ulici Bratislavská. Děti a mládež mají možnost v tomto středisku navštěvovat nízkoprahovou klubovnu, která je volně otevřena od 12 do 18 hodin. O víkendech zde nepravidelně probíhají akce v klubovně i mimo prostory klubovny. Program většinou vyplývá z aktuálních zájmů a potřeb dětí nebo formou neplánovaných a organizovaných činností a her. Fungují zde např. kroužky: kopaná, box, počítačový kroužek, keramický, taneční, doučování, posilovna a neformální dětská zájmová skupina. Každoročně DROM pořádá romský festival „Romano Dživipen“.

Společenství Romů na Moravě – sídlí v Brně na ulici Francouzská. Toto společenství je známé tím, že vydává romské periodikum „Romano hangos“, jehož hlavním posláním je zvýšení informovanosti o dění v romské komunitě. Pro děti společenství pořádá různé zájmové kroužky, naučné výlety, letní a zimní tábory a rekreační pobyty. Jednou z jejich

dalších úspěšných činností je „Divadlo hrou“, cílem je vytvořit dětské divadelní představení, které využije bilingvní jazyk a schopnosti romských dětí. [17]

Muzeum romské kultury – se nachází v Brně na ulici Bratislavská. Hlavním smyslem činnosti pracovníků muzea je vytvoření sbírkového fondu vypovídajícího o historii, tradicích, kultuře, způsobu života romské minority v minulosti i současnosti. Muzeum pořádá vzdělávací programy pro děti a seznamuje je prostřednictvím významných uměleckých děl s romskou kulturou a tradičním způsobem života Romů.

Sdružení pěstounských rodin – působí na ulici Anenská v Brně a od roku 2002 provozuje volnočasové aktivity pro děti, které zastřešuje projekt „Dům jistoty“. V tomto sdružení jsou organizovány zájmové kroužky, a to výtvarný, pohybový, keramický, hudební, dramatický; dále jsou pořádány víkendové a společenské akce – výlety do okolí, Den dětí v ZOO aj.

Ratolest – je občanské sdružení, které na podzim roku 2001 zahájilo zkušební provoz v nízkoprahovém klubovém zařízení Pavlač. Toto sdružení nabízí pomoc a podporu dětem, které potřebují pomoc v nepříznivé životní situaci. Snaží se dětem především z romských rodin a dětem ze sociálně slabších rodin poskytnout bezpečný prostor pro seberealizaci, osobní růst, poznávání druhých i sebe sama.

Dětský dům Zábrdovice – se nachází v Brně na ulici Lazaretní. Je jedním z nejnavštěvovanějších volnočasových a současně nízkoprahových zařízení pro romské děti. Vede jej katolický kněz Ing. Mgr. Jiří Rous. V tomto zařízení jsem měla několikrát možnost pobýt a přihlížet probíhajícím aktivitám, proto jsem se rozhodla podrobněji popsat činnost této fary – Dětského domu Zábrdovice.

3.3.2 Projekt výchovy ve volném čase

Dětský dům Zábrdovice - Kulturní a vzdělávací středisko romských dětí a mládeže římskokatolické farnosti v Brně (občanské sdružení PETROV).

V tomto dětském domě funguje dopolední klub ASABEN, který je přístupný pro děti ve věku 3-7 let a přispívá ke zlepšení respektive zmírnění jazykové bariéry dětí, která je při vstupu do základních škol největším handicapem, dále k rozvoji jemné motoriky, a také se zde děti učí kultivovanému chování, respektování sebe navzájem, ale i neromských „bílých“ učitelek. Klub ASABEN je otevřen 3x týdně od 08.00 hodin do 12.00 hodin. Kapacita tohoto klubu je maximálně 10 dětí, o něž se starají tři tzv. „učitelky“, jedna pastorační asistentka, která je přímo zaměstnankyní fary a dvě dobrovolnice. Zvláštností tohoto klubu je, že pastorační asistentka i dobrovolné pracovnice před osmou hodinou ranní si samy děti

vyzvedávají v romských rodinách. Podmínkou je, že každé dítě bude mít u sebe 5 Kč, z nichž se následně hradí dvě svačinky.

První setkání všech začíná v devět hodin na faře, kdy se zároveň podává první svačinka. Touto svačinkou zpravidla bývá pečivo s pomazánkou. Po svačince začíná dopolední volný program, kdy je ponecháno na jejich volné fantazii, se kterými kamarády a s jakými hračkami si chtějí hrát. Od desáté hodiny je společný program pro všechny, v němž se děti učí, říkanky, písničky, probíhá společné cvičení.² Po ukončení tohoto programu se společně děti učí trpělivosti a soustředěnosti u jednoho stolu, kde mají zadanou společnou práci. Tato práce u nich zároveň rozvíjí i manuální zručnost, např. při lepení, vystřihování anebo navlékání korálků. Za pěkného počasí se hry dětí uskutečňují na zahradě fary. Na jedenáctou hodinu je připravena druhá svačinka, která se zpravidla skládá z mléčných výrobků a ovoce. V půl dvanácté „učitelky“ odvádějí děti zpět ke svým rodičům.

Ze sociálního hlediska je klub ASABEN určen pro děti, které pocházejí z velmi slabých rodin s prvky asociálního chování. Kdy rodiče přesouvají odpovědnost za výchovu svých dětí na pracovníky fary.

Speciálně volnočasovým aktivitám se věnuje odpolední klubovna, která funguje jako nízkoprahová. Tuto navštěvují děti žijící ve ztížených sociálních podmínkách a tráví většinu času na ulici, kde jsou vystaveny vlivu rizikového prostředí. Tato klubovna je otevřena 6x týdně; vždy od pondělí do soboty v odpoledních hodinách od 13.00 do 17.00 hodin. Dětem se věnují tři pastorační asistenti.

Hlavní program se uskutečňuje ve velkém sále fary. Zde jsou pro děti k dispozici nejen hry ke sportovnímu vyžití jako je stolní tenis, stolní fotbal a jiné, ale je zde také podporován a rozvíjen vztah dětí k hudbě. Děti si zde mohou zahrát na hudební nástroje jako jsou kytary a klávesy v ozvučeném prostředí.³

Každý den je v klubu alespoň jeden zájmový kroužek, který mají na starost dobrovolníci. Jednotlivé kroužky se dělí podle věkové kategorie dětí.⁴

Nejmenší děti, ve věku do 6 – ti let, jsou soustředěny do prostoru dopoledního klubu ASABEN. Tento klub odpoledne funguje jako herna, kde si mohou hrát se stavebnicemi, plyšovými hračkami, malovat a modelovat. V dalších místnostech probíhají kroužky doučování pro děti z prvního stupně základní školy. Dále je zde výtvarný kroužek, který se dělí na dvě skupiny. Mladší děti se věnují jednoduchému malování a stylům kreseb. Starší

² Viz Příloha 1: fotografie č. 1, 2, 3

³ Viz Příloha 2: fotografie č. 4, 5, 6

⁴ Viz Příloha 3: fotografie č. 7, 8, 9

děti 4 a 5 tříd základní školy se věnují náročnějším technikám, jako je sádrování a modelování.

Dále je zde kroužek „nulťáků“. Jedná se o děti, které v předcházejících letech navštěvovaly dopolední klub ASABEN. V současné době jsou zařazeny v přípravném ročníku základní školy anebo navštěvují první třídu základní školy. Zvláštností tohoto kroužku je, že dobrovolníci si pro tyto děti chodí domů. Jedná se o to, aby se děti nenásilnou a volnější formou naučily základům slušného chování a náboženství. Dobrovolníci je tyto elementární zásady učí formou vyprávění příběhů, které následně děti kreslí.

Dalším kroužkem je kroužek „teenagerů“. Jedná se o chlapce ve věku od 13 – 15 let. Vedoucím kroužku je Otec Jiří Rous, který má půl hodinové vyprávění o náboženství, slušném chování a respektování mezilidských zásad. Další půlhodina je zábavná. Chlapci hrají společenské hry – ruletu, kulečnick a jiné.

Dále zde funguje taneční kroužek M - dance. Ten probíhá od pondělí do pátku. Kroužek vedou speciální taneční trenéři. Funguje zde i tzv. „páteční kroužek“. Jeho náplní byla původně pouze amatérská divadelní činnost, ale v současné době plní funkci i jednoduchých her. Je určen pouze pro děvčata.

„Úterní kroužek“ je určen pro kluky ve věku do 10 let. Jedná se o skupinu vybraných chlapců, kteří sbírají body za dobré chování a za minimální poplatky mohou jezdit na víkendovou chatu.

V nepravidelných intervalech zde probíhá kroužek vaření. Mohou se jej účastnit jak chlapci, tak i děvčata. Kroužek se uskutečňuje zpravidla před významnějšími událostmi, jako jsou Velikonoce, vánoce apod.

Práce dobrovolníků spočívá rovněž v tom, že navštěvují problémové rodiny a děti v místech jejich bydliště. Tímto se nenásilnou formou seznamují s jejich výchovným prostředím, ve kterém se pohybují a vyrůstají. Rovněž si s dětmi hrají buď doma anebo v místech jejich bydliště na ulici.

Pro romské děti, které chodí do kostela jsou připravovány jednodenní výlety v rámci brněnského regionu. Většinou se uskutečňují v neděli.

Dalším motivačním faktorem jsou možnosti vícedenních pobytů dětí v přírodě mimo Brno.

3.4 Závěr

Na území města Brna existuje několik volnočasových, nízkoprahových zařízení, jejichž posláním je práce s minoritami. Podle mého názoru tato zařízení mají své opodstatnění, jelikož pomáhají romským dětem překonávat jazykové bariéry, začleňovat se

do majoritní společnosti, získávat a dobře aplikovat základní sociální návyky. Dalším pozitivním prvkem je skutečnost, že děti se naučí rozvíjet svoje schopnosti a plnit si svoje povinnosti, kdy se zvyšuje jejich možnost absolvování základní školní docházky v běžných základních školách namísto absolvování základní školní docházky zvláštních či speciálních základních škol. Zaměstnanci i dobrovolníci se snaží působit na rodiče dětí, aby je nepodceňovali. Mnoho romských dětí je inteligencí i dalšími schopnostmi srovnatelné s dětmi „bílými“, ale romští rodiče nemají zájem, aby navštěvovali běžnou základní školu. Jako důvod většinou uvádějí, že by je do školy neměl kdo vodit, jelikož sourozenci chodí do zvláštní školy anebo tvrdí, že běžné základní školy jsou bílé a tam jejich děti nepatří. Přesto se v současné době stále ve větší míře daří přesvědčit romské rodiče, aby své dítě automaticky neumísťovali do zvláštních škol. To je pro romské děti důležité, protože absolvování běžné základní školy jim dává větší možnosti při volbě toho, co budou dále dělat, co budou studovat, čím se stanou.

ZÁVĚR

Chceme-li pochopit mentalitu romského etnika, je nutné se seznámit s jeho historií. Romové byli ve své podstatě kočovníci putující napříč kontinenty, jež se dostali téměř do všech evropských států. Naše republika patří k zemím s největší romskou menšinou. V šedesátých letech byli násilně usazeni a byl jim zákonem zakázán kočovný způsob života. Způsobu života většinové společnosti se však jejich valná část do současnosti nepřizpůsobila. Naopak ti, kteří se přizpůsobili (romská elita), se většinou zřekli svého romství (ke svému romskému občanství se nehlásí), což považují za velkou ztrátu pro jejich národní identitu.

Za pozitivní můžeme považovat to, že po roce 1989 v České republice vzniklo mnoho organizací i na jiném než politickém základu. Především to byla sdružení směřující k uchování a rozvoji romské kultury. „*Také vznikla různá média, a to časopisy: Lačo lav (Dobré slovo), Amaro lav (Naše slovo), Amaro gendalos (Naše zrcadlo). Romští aktivisté dosáhli založení redakce romského vysílání na půdě Českého rozhlasu v Praze. V České televizi byl v letech 1991-1999 vysílán romský magazín Romale. Od konce roku 1998 a v průběhu roku následujícího Česká televize vysílala v rámci cyklu Děti okamžiku dokumenty o osobnostech a kultuře Romů nejen v českých zemích, ale i na Slovensku. V letech 2000-2001 produkovala Česká televize cyklus pořadů Amare Roma (Naši Romové), jehož součástí byl i kurz romštiny. V roce 1991 bylo v Brně založeno Muzeum romské kultury, usilující dokumentovat historii a kulturu Romů v její celistvosti. Už od roku 1990 Romové pravidelně pořádají festivaly vlastní kultury. V rámci festivalů s názvem Romfest a Romská píseň se setkávají jednou v roce Romové z celé bývalé federace. Od roku 1999 se už každoročně v Praze koná světový festival romské kultury Khamoro (Sluníčko), na kterém představují hudební a taneční umění především Romové zahraniční.*

Romské aktivity se však odehrávají stranou zájmu ostatní společnosti, a tak její většina zůstává prozatím o Romech jen nedostatečně informována.“ [18]

V této práci se také zabývám nedostatečnou kvalifikací Romů, která způsobuje jejich vysokou nezaměstnanost (pohybuje se podle lokalit od 50% až do 95%), a také vede Romy ke kriminogennímu jednání. Ve velkém měřítku se podílejí na majetkové, násilné, mravnostní a v neposlední řadě na drogové kriminalitě. Romové se již nezaměřují pouze na distribuci drog, ale také na výrobu omamných a psychotropních látek, což je ve většině případů spojeno také s jejich zneužíváním. Rozšířenou se rovněž stala, v minulosti romským etnikem odsuzovaná, prostituce romských žen, která může být zdrojem vysokých příjmů pro

zabezpečení celé rodiny. Vysoké výdělky z prostituce jsou tedy důvodem, proč je romským etnikem stále více tolerována. Obecně, velkým problémem souvisejícím s Romy je kriminalita jejich dětí, proto je nutné zaměřit se na prevenci trestné činnosti, již od mladšího školního věku.

Z uvedených skutečností vyplývá, že zásadním faktorem při řešení romské otázky je, zaměřit se na jejich vzdělávání. Řešení by mělo vycházet z navozování kladného vztahu mezi učiteli a romskými žáky, a také v motivaci těchto žáků už od počátku školní docházky. Velmi důležité je, aby romské děti nechápaly školu jako něco, co musí absolvovat, jelikož to tak udává majoritní společnost. Spíše by ji měly chápat jako prostředek vlastního osobnostního rozvoje, který jim umožní dále se vzdělávat a otevře více možností budoucího uplatnění. Zlepšit by se také měla diagnostika školní zralosti, aby nedocházelo k nesprávnému zařazování romských dětí do zvláštních škol, případně do základních škol (na kterou dítě není dostatečně připraveno). Pomoci by měly tzv. přípravné (nulté) ročníky a v neposlední řadě i romští pedagogičtí asistenti, kteří by rozhodně ve školách s vyšším zastoupením romských dětí neměli chybět. Pedagogický asistent by měl mít vytvořen prostor a čas na individuální práci s žákem. Jeho úkolem by mělo být napomáhat romským dětem aklimatizovat se na školní prostředí, překonávat jazykové bariéry a přispívat k navázání pozitivního vztahu mezi školou a rodiči žáka. Školy a školská zařízení by měly akceptovat specifické hodnoty, zájmy a potřeby romských rodin a jejich dětí, aby nebyli nuceni potlačovat svoji národní identitu.

Pro českou společnost je typický všeobecně rozšířený názor „Nejsem rasista, ale Romy nemám rád“. Proto je důležité vzdělávat i děti majoritní společnosti. Do výuky (občanská nauka, základy společenských věd) by měla být zařazována problematika národnostních menšin, dále témata jako rasismus, xenofobie atd. Důležité je, aby se o této problematice hovořilo otevřeně. To jediné může přispět ke změně postoje většinové společnosti, k větší toleranci a odbourávání předsudků. *„Pokud totiž člověk sám nedospěje k přesvědčení, že chce na sobě něco změnit, je jakákoliv změna velmi obtížná, ne-li vůbec nemožná.“* [19]

V úvodu této práce jsem stanovila dvě pracovní hypotézy a to: „vzdělávání romských dětí umožňuje jejich lepší integraci do společnosti“ a „nízká vzdělanost a školní neúspěšnost Romů je podmíněna nízkou motivací romských rodin“. Myslím si, že tato tvrzení se potvrdila.

RESUMÉ

Tato bakalářská práce se zabývá romským etnikem, speciálně problematikou výchovy a vzdělatelnosti romských dětí a mládeže. V současné době se stává tato problematika opět velmi aktuální. Pokud chceme zamezit stagnaci nebo dokonce zhoršení stávajícího stavu romského etnika, je třeba vyvíjet daleko větší aktivitu než byla vyvíjena doposud.

Úvod této práce se zaměřuje na popis aktuálního stavu v ČR, z hlediska vztahu majoritního obyvatelstva a romské minority. Stanovuje cíl, kterým je: „naznačení směru, kterým by se mělo ubírat vzdělávání romského etnika, jelikož je nezbytné pro zlepšení jejich životní situace (socializace, zaměstnanosti) v návaznosti na současnou situaci v našem školství“ a pracovní hypotézy.

První kapitola mapuje historii romského etnika, protože je nezbytná k pochopení problematiky související s Romy. Vysvětluje odlišnosti romského jednání a chování, přístup k práci a jiným činnostem a objasňuje rozdílný systém hodnot. Dále se zabývá soužitím Romů s většinovým obyvatelstvem, romstvím tj. osobní a národní identitou, tím zda se Romové ke svému národu hlásí či nikoli a proč tomu tak je. Proč se Romové, jež jsou považováni za romskou elitu většinou separují od ostatních příslušníků tohoto etnika.

V druhé kapitole jsou popisovány problémy s Romy, tak jak jsou vnímány příslušníky majoritní populace. Jsou to zejména problémy týkající se vzdělanosti a zaměstnanosti, respektive nezaměstnanosti. Faktory jako nízká úroveň vzdělání, téměř žádná kvalifikace a špatná pracovní morálka způsobují, že na trhu práce není o romské uchazeče o práci velká poptávka. Proto velký počet Romů inklinuje k sociálně patologickým jevům, což je další závažný problém. Rozebírány jsou zde jednotlivé druhy trestné činnosti z hlediska toho, jak se na nich příslušníci romského etnika podílejí.

Třetí kapitola se soustřeďuje na vzdělávání romských dětí a mládeže. Věnuje se přípravným ročníkům, které romským dětem pomáhají překonávat jazykovou bariéru a dochází v nich k adaptaci na nové sociální prostředí. Zdůrazňuje důležitost motivovat malé Romy, aby měli zájem dále studovat a byli schopni převzít odpovědnost za svoji budoucnost. Tato kapitola obsahuje i návrh řešení, kterými by se mělo vzdělávání, ale i výchova Romů ubírat. Také se zaměřuje na volnočasová a nízkoprahová zařízení, která se zejména věnují romským dětem ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.

Ke zpracování této práce byly využívány materiály Úřadu vlády ČR a knihy autorů zabývajících se romským etnikem.

ANOTACE

HOLIŠOVÁ, Marcela. Romské etnikum a možnosti jeho výchovy a vzdělání v podmínkách české společnosti (Bakalářská práce). Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno, 2005. 42 s.

Tato bakalářská práce se zabývá romským etnikem a možnostmi jeho výchovy a vzdělání v podmínkách české společnosti. Je členěna do tří kapitol, přičemž první dvě kapitoly rozebírají historii Romů, která vede k pochopení jednání a chování příslušníků romského etnika. Popisují problémy romského etnika tak, jak jsou vnímány příslušníky většinové společnosti. Závěrečná kapitola práce řeší zejména specifika romského etnika, která zdůvodňují negativní postoj Romů ke vzdělávání. Dále poukazuje na nutnost zabývat se romskou otázkou nejen na úrovni komunální, ale i na úrovni celonárodní a zároveň zdůrazňuje úlohu nestátních neziskových organizací při řešení této problematiky.

Klíčová slova:

romské etnikum, integrace, jazyková bariéra, problematika vzdělávání romských dětí, vztah romských rodičů se škole, nezaměstnanost, kriminogenní - rizikové prostředí.

ANNOTATION

HOLIŠOVÁ, Marcela. Romany Ethnic Group and Possibilities of Its Enlightenment in Conditions of Czech Society (Bachelor work) Brno : Tomáš Baťa University in Zlín, Institute of Interdisciplinary Studies Brno, 2005. 42 s.

This bachelor work deals with the Romany ethnic group and the possibilities of its enlightenment in the conditions of the Czech society. It is divided into three chapters. The first two of them analyze the history of Romanys which leads to understanding the acting and the behavior of members of this ethnic group. I describe the problems of the Romany ethnic group just as they are perceived by the members of majority society. The final chapter solves especially specific problems of this ethnic group which cause Romanys' negative attitude towards education. It also points at the necessity to address the Romany issue not only at the community level but also at the national level, and, at the same time, it emphasizes the role of non-governmental nonprofit organizations in solving this problem.

Key words:

Romany ethnic group, integration, language barrier, Romany children education problem, relation of Romany parents to school, unemployment, criminogenic risk environment.

Literatura a prameny

1. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání.
2. BALABÁNOVÁ, H. *Neznámí Romové (rukopis)*. Ostrava: 2003.
3. ČECH, T. Volný čas jako součást zdravého životního stylu a možnosti jeho trávení romskými dětmi. In GULOVÁ, L.; ČECH, T. a kol. *Teoreticko-metodická propedeutika pro edukační činnost s dětmi a mládeží. Na pomoc romským pedagogickým asistentům*. Brno: MSD, 2003. ISBN 80-86633-06-3
4. DANIEL, B. *Dějiny Romů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994.
5. GULOVÁ, L. ŠTĚPAŘOVÁ, E. *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: MSD, 2004. ISBN 80-86633-14-4
6. HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-72-2
7. HÜBSCHMANOVÁ, M. *Můžeme se domluvit*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998. ISBN 80-244-0496-6
8. NAVRÁTIL, P. a kolektiv. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8
9. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0497-4
10. PEKÁREK, P., KALIBOVÁ, K., KADERÁBKOVÁ, J., ŠOTOLOVÁ, E. *Romové-reflexe problému*. Praha: Softis, 1997.
11. PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-72-2
12. ROUS, J. *Romové – vzhled do problému*. Brno: Kabinet MV a Katedra sociální pedagogiky, 2003. ISBN 80-86633-03-9
13. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-410-9
14. ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8
15. ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9
16. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-274-0277-0
17. UHL, P. *Zpráva zmocněnce vlády pro lidská práva o současné situaci romských komunit*. Vláda ČR, 2000.

18. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti.* Usnesení Vlády ČR č.279/1999 ze dne 7. dubna 1999.
19. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci.* Usnesení Vlády ČR č.599/2000 ze dne 14.června 2000.
20. <http://romove.osf.cz>
21. <http://www.fara-zabrdovice.networx.cz>
22. <http://vlada.cz>

Odkazový aparát

- [1] HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Lidové noviny, 2002. (6:2)
- [2] ROUS, J. *Romové – vzhled do problému*. Brno: Kabinet MV a Katedra sociální pedagogiky, 2003. (12:7)
- [3] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. (13:15-30)
- [4] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. (13:30-34)
- [5] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. (13:87-91)
- [6] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. (13:65)
- [7] ŠÍŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. (15:123-124)
- [8] ROUS, J. *Romové – vzhled do problému*. Brno: Kabinet MV a Katedra sociální pedagogiky, 2003. (12:8-11)
- [9] ŠÍŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. (15:137-142)
- [10] <http://vláda.cz> Zpráva o stavu romských komunit v České republice 2004 (22)
- [11] ŠÍŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. (15:157-163)
- [12] <http://vláda.cz> Zpráva o stavu romských komunit v České republice 2004 (22)
- [13] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. (13:113-120)
- [14] ROUS, J. *Romové – vzhled do problému*. Brno: Kabinet MV a Katedra sociální pedagogiky, 2003. (12:29)
- [15] <http://romove.osf.cz>; Ministerstvo školství ČR: *Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí*. (20)
- [16] ČECH, T. Volný čas jako součást zdravého životního stylu a možnosti jeho trávení romskými dětmi. In GULOVÁ, L.; ČECH, T. a kol. *Teoreticko-metodická propedeutika pro edukační činnost s dětmi a mládeží. Na pomoc romským pedagogickým asistentům*. Brno: MSD, 2003, (3:95-100)
- [17] GULOVÁ, L. ŠTĚPAŘOVÁ, E. *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: MSD, 2004. (5:127-128)
- [18] HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Lidové noviny, 2002. (6:55-56)
- [19] HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Lidové noviny, 2002. (6:59)

PŘÍLOHA 1

Dopolední klub ASABEN – pro nejmenší děti

Foto č. 1 (děti se učí říkanky, písničky, společně cvičí)



Foto č. 2 (svačinka)



Foto č. 3 (děti si hrají u stolu, čímž se učí kázni)



PŘÍLOHA 2

Velký sál zábrdovické fary

Foto č. 4 (ve velkém sále mají děti možnost hrát stolní tenis)



Foto č. 5 (mohou také hrát na hudební nástroje)



Foto č. 6 (také mohou tančit)



PŘÍLOHA 3

Odpolední klubovna - zájmové kroužky

Foto č. 7 (kroužek „teenagerů“, vede jej otec Jiří Rous)



Foto č. 8 („úterní kroužek“)



Foto č. 9 (příprava na sportovní odpoledne)

